

**TÄNÄPÄIVÄ**



**NR 2 VEERUAR 1936**

**Teater**

- on teatrihuviliste häälekandja linnas ja maal;
- on odavaim ja pildirikkaim kunstiajakiri Eestis. Aastakäik 2 krooni.

**Teatri**

- kaastöölisiks on silmapaistvaimad jõud meie kunstnik- ja kirjanikkonnast.
- tetlimisi võtavad vastu kõik postiasutused ja teatribürood.

**Teatrit**

- lugedes olete kursis teatrieluga kodu- ja välismaal.
- loeb, tellib ja soovitab tuttavatele iga teatrisõber!

1934 ja 1935. aastate jooksul on „Teatris“ avaldanud kirjutisi: J. Aavik, A. Adson, O. Al' Antila, Alle Gretto, N. Andresen, Balder Jaan, M. Halbreich, Heini, E. Hubel, Jänkimees, L. Kalmet, B. Kangermann (†), R. Kangro-Pool, J. Kaup, J. Killip, dr. E. Kiršenberg, A. Kivirähk, H. Kompus, K. Korsen, J. Kurfeldt, O. Kurmiste, L. Künnapas, E. Laidsaar, A. Lauter, H. Laur, V. Leemets, A. Lepp, O. Lillendal, A. Meering, V. Mettus, A. Mälk, G. Ney, R. Olbrei, K. Otto, J. Pert, M. Raud, H. Raudsepp, H. Reiman, E. Reining, J. Rummo, A. Sepp, P. Sepp, A. Sikkenberg, R. Sirge, J. Schütz, L. Soonberg, A. Säärts, H. Talvik, A. Tammsaare, F. Tuglas, J. Tõnopa, M. Under, E. Undla, E. Viskel, E. Visnapuu, A. Üksip, j. t. „Teatri“ peatoimetajaks on „Estonia“ direktor Paul Olak, tegev-toimetajaks on Ed. Reining ja toimetuse kolleegiumi kuulub teatrite kunstilisi juhte ja teatriarvustajaid.

**„Teatrit“ ilmub 9 numbrit aastas, üksiknumber 25 senti.**

**Toimetuse aadress: Tallinn, postkast 357.**



**VALMISTAN  
RÕIVASTUSTÖID  
DAAMIDELE  
HÄRRADELE**



**Poonimisvaha, küürimispulbert,  
pesupulbert ja häid riidevärve**

ostate alati soodsalt

**Ed. Klasmanni**  
värvikauplusest Tartus, Kaubahoov.

Lähemal päevil ilmub **Juhan Luiga**

**Poliitilised päevamured**

I — II.

Hind I osa — k. 3.75, II osa — kr. 3.50

**O/Ü. Noor-Eesti Kirjastus, Tartus.**

EESTI

RAHVUS-



# TÄNAPÄEV

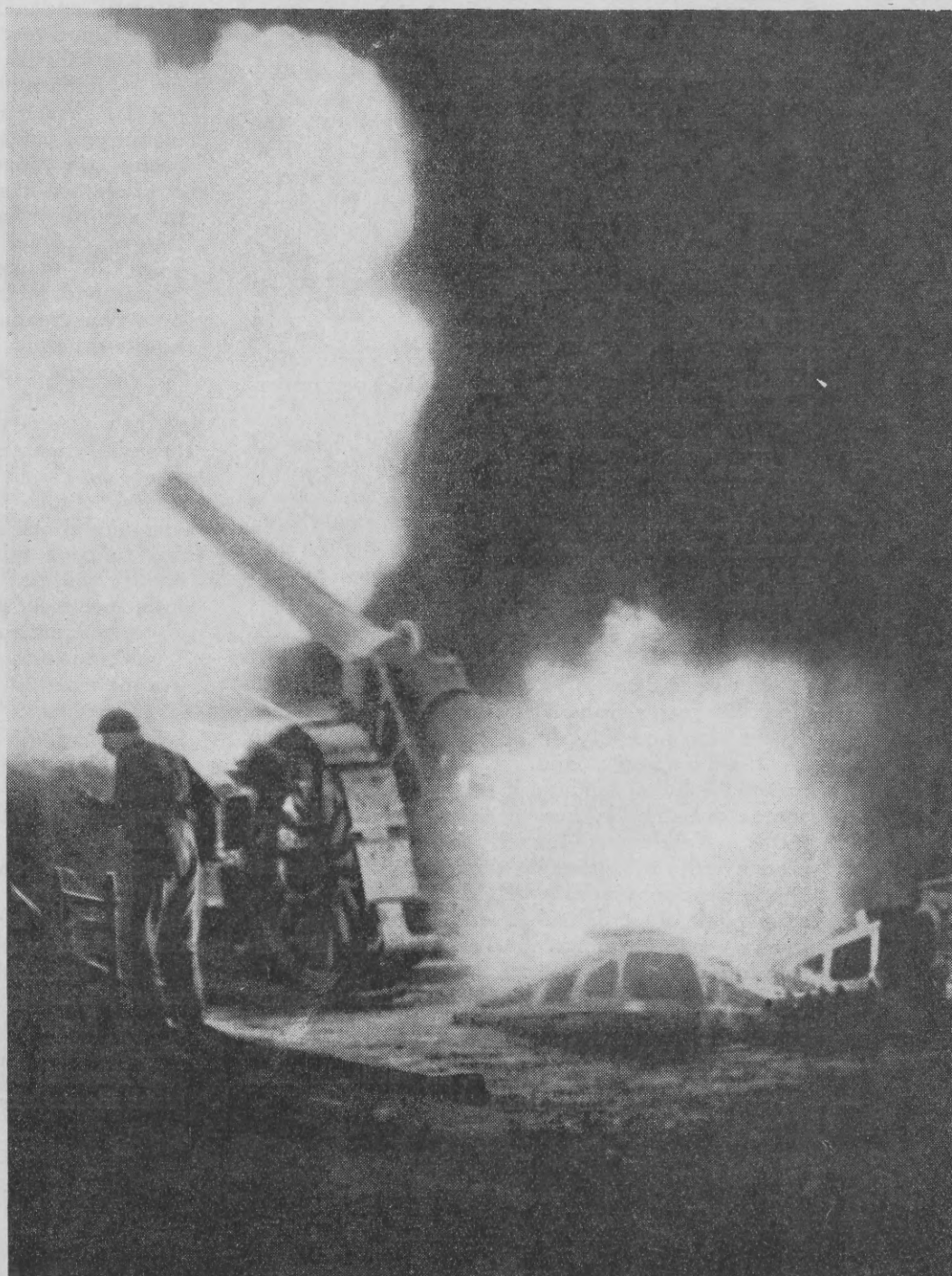
NR. 2

V E E B R U A R 1 9 3 6

II AASTAKÄIK



- A. Hanko: Eesti ja Soome vahekord  
A. Sang: Õhtune  
A. Piip: George V †  
E. Laaman: Rahvahääletus  
L. Mõtus: Rehelised  
A. Hanko: Meie merekaitse  
V. Miller: Vaimunüri tarkus  
V. Adams: Elu rikkam õde — raamat  
A. Oras: Ühest süngest teekonnast sõitlaste juurde  
Fr. Tuglas: Kiri Karl Astile  
Justus: Verduni mälestuspäevaks  
M. Schmiedehelm: Virumaa minevikku avastamas  
J. Taklaja: G. E. Luiga 70-aastane  
A. H.: Tartu renessans  
T. Grünthal: Tõde ja õigus eesti tsiviilseadustiku eelnõus  
A. Renning: Eraalgatus ja riik  
A. Uustal: Murrang meie majanduslikus mõtlemises  
K. Ehrman: Raamatute paraad  
V. Poska-Grünthal: Portselani näitus  
A. Säärts: RA olgu ühtlasi eesti keele aasta  
H. Paukson ja P. Viiding: Raamatute arvustusi



Prantsuse raskekahur tulistab  
öösel ründavaid sakslasi  
(vt. Verduni mälestuspäevaks)

# Eesti ja Soome vahekord

Kindlasti on see vaid ajutine ja mööduv nähe, mis tekitab eesti rahva keskel viimasel ajal soomlaste suhtes omajagu võõrastust ja imestust. Samuti on kindel, et suhteliselt väike osa soome seltskonnast kiidab heaks ja tunneb kaasa oma fašistide salasepitsustele, millel oli sihiks saata koos meie vapsidega Eesti riik s u u r d e h ä d a o h t u.

Kuid ometi ei ole Eesti ja Soome vahekord selline, nagu ta p e a k s olema mõlemate maade huvides. Nähtavasti hakatakse olukorra ebaloomulikkust mõistma ka teispooll lahte, millise nähte tunnistuseks on muuseum hiljutine Soome-Eesti ühingu asutamine Helsingis soome tuntud vanemate seltskonnategelaste poolt, kes oma suures enamuses kuulusid Eesti Avitamise-Komiteesse meie Vabadussõja ajal.

Eesti ja Soome vahekord ei ole laialiste rahvahulkade seisukohalt olnud iialgi küllalt lähedane, ei ole v ö i n u d k i kunagi selleks saada, sest temal on puudunud seni r e a a l s e d a l u s e d. „Soome silda“ ei hakanud ehitama mingid mõlemate rahvaste elulised huvid, vaid ainult filoloogide huvid. Kuid n e n d e väärtustega ei jõuta rahvaste lähedaste vahekordade arendamisel kuigi kaugele — arvates ikkagi laialiste rahvahulkade vajaduste seisukohalt.

Rootslased, norralased ja taanlased seisavad üksteisele keeleliselt kui ka rassiliselt tunduvalt lähemal kui eestlased ja soomlased teineteisele. Kuid vähe on peetud Euroopas nii kestvaid ning veriseid võitlusi kui seda on teinud S k a n d i n a a v i a rahvad omavahel. Nüüd aga, kus on Skandinaavias saavutatud eluliste huvide ühtlus, valitseb nende rahvaste vahel kaunis tugev koostöö, mis järjest suureneb.

Eestlaste ja soomlaste vahel tuli ainult ükskord ilmsiks lähem huvide ühtlus ja ühes sellega ka koostöö, kuigi poolik, nimelt meie V a b a d u s s õ j a ajal. Ei ole sugugi tähtis, millistel isiklikel kaalutlusil tuli välja iga üksik soome vabatahtlik, kes meile raskel hetkel appi ruttas. Kahtlemata tunneb eesti rahvas nende meeste vastu alati sügavat tänu ja hindab kõrgelt nende endaohverdust. Kuid soome r a h v a seisukohalt ei võidelnud need mehed mitte üksi m e i e, vaid ka o m a e n d a rahva huvide, eluliste huvide eest.

Nii poolik nagu oli koostöö eestlaste ja soomlaste vahel meie Vabadussõjas — ametlik Soome ei võtnud osa sõjast Venemaa vastu, kuigi ta seisus vormiliselt sellega sõjajalal —, nii poolikuks jäi ta ka hiljem, kuni tänapäevani.

Soome hoidus kuni kõige viimase ajani täiesti kõrvale igasuguseist poliitilisist koostöö-püüdeist teiste riikidega. Ainult nüüd hiljuti kuulutas ta end ametlikult Skandinaavia orientatsiooni pooldajaks.

Selle sammu põhjuseks oli peamiselt Euroopas järjest pinevamaks minev poliitiline seisukord.

Kõik valitsused on ikka ja alati kinnitanud oma äärmist suurt rahuarmastust, nagu nad teevad seda nüüdki.

Ja kõik rahvad on pidanud palju sõdasid, ikka ja alati „endakaitseks“, ka siis, kui nad on otse välja läinud teistelt maade ärakiskumisele.

Kui vähehaaval hakkasid ka riigimehed mõistma — mida mõistis harilik kodanik algusest peale — et Rahvasteliit ei suuda tagada kellelegi julgeolekut ega puutumatus kallaletungihimulise rahva vastu, siis jõuti Soomeski viimaks otsusele, et ei ole hea üksi olla. Ja kuhu mujale pidigi ta siis pöörduma kui Skandinaaviasse, millega on Soomel Baltimere rannikul ühised huvid! Tõsi küll, soome fašistid jälgivad pimedast peast Saksamaad ja loodavad sakslaste abil teostada oma Suur-Soome kavatsusi, milles nad tegelikult kindlasti pettuksid. Aga fašistide mõju ei ole Soomes, vähemalt esialgselt, kuigi suur, ja seepärast ei tule neid välispoliitikas kuigi palju arvestada.

Ei saa jätta tähendamata, et ka ametlik Skandinaavia orientatsioon võeti ühes osas soome rahvast vastu kaunis segaste tunnetega. Põhjuseks on siin sisepoliitilised olud, kus kardetakse selles orientatsioonis rootsi mõju kasvamist, mille vastu peavad teravalt rahvuslikult mõtlevad ringkonnad ägedat võitlust. Kui pidada silmas Rootsi rootslaste meeoleolu, siis peab tunnistama, et see kartus ei ole põhjendamata.

Nii kirjutas hiljuti rootsi laialttuntud vabameelne leht „D a g e n s N y h e t e r“:

„Meie vaate järele — see aga on Rootsi kõigile seltskonnaringidele mõõduandev — kuuluvad mõtted Põhjamaade ühisarusaamisest ja Soome rootslastega õiglasil tingimusil sõlmitud keelerahust lahutamatu ühte . . . Niisama kindel, nagu on eluline tarvidus Põhjamaade ühteliitmiseks nüüdes kriitilises seisukorras, niisama kindlasti on selle teostamine asjaolust, kas peavad Soome politika juhid ka keelevõitluse lõpetamist kuuluvaks oma „tähtsate ülesannete“ hulka.“

Siin see konks ongi. Koostööd Skandinaaviaga peetakse Soomes tähtsaks, aga tähtis on ka soome keele mõju suurenemine ja rootsi oma vähendamine. Nende vastuolude lahendamise jääb lähemal aegadel Soome politika üheks raskeks ülesandeks. Ühtlasi raskendab see vastuolu



omajagu Soome lähenemist Skandinaaviale, kuigi ta ei tee seda täiesti võimatuks.

Soome koostööl Balti riikidega, eeskätt Eestiga, ei seisa ees mingit olulist takistust. Ometi ei taha sellest saada esiotsa suuremat asja, kuigi ta oleks ise-endast vaevalt vähem Soome huvides kui koostöö Skandinaaviaga.

Üheks kurjemaks takistuseks on siin soomlaste enda ülehindamine ja meie alahindamine, õieti igas suhtes, isegi geograafilise asendi suhtes.

Alles viimasel ajal näib hakkavat ka Soomes jõudma mõjule arusaamine, et kujunenud asjaoludel on Venemaa pääs vabale merele — Venemaast on ju peamiselt kõnet, kui Skandinaavias arutatakse idahädaohtu — loodesuunas hästi otstarbekohasem ja huvitavam kui läänesuunas.

Balti riikide majanduslikku nõrkust peetakse Soomes üheks põhjuseks, mis pärast koostöö nende maadega ei pakkuvat hädaohu puhul kuigi palju toetust.

Siin võib tähendada, et majanduslik nõrkus võib Balti riike tulevikus veel vähem takistada arendamast kogu oma kaitsejõudusid kui ta tegi seda meie Vabadussõja ajal, mil me kodumaa oli Maailmasõja kestes tugevasti laastatud. Vabadussõja kogemused näitasid, et Eesti üksi võib panna välja, arvestades tema piire, suhteliselt tugeva väe.

Mitte vähesel määral ei mõjuta soomlasi vahekorra kujundamises eestlastega nende oma jõu ja võimete ülehindamine.

Muidugi olid soomlaste majandusliku ja vaimlise kultuuri arengu tingimused väga palju soodsamad meie omist ja seepärast on nad meist ka teatud mõttes ja mõnel alal ette jõunud. Kuid sellelaadilisi saavutusi ei tule pidada väärtuslikumaiks kui nad tõepoolest on.

Milliste saavutusteni on pikema aja jooksul jõutud, see ei ole kaugeltki nii tähtis kui on rahva elujõud ja pinged. Viimases suhtes aga annab eestlane vaevalt soomlasele alla, kuigi mõlemad rahvad oma rassiliste koostiste poolest kaunis tunduvalt erinevad. Peale suure aktiivsuse omab eestlane ka rohkesti visadust, kuigi harilikult seal, kus visaduse avaldamisel on tõsisemõtet. Tühi jonn ja puupäine visadus ei ole sugugi eestlase loomulikud omadused, vaid kus nad tulevad teravamalt ilmsiks, on enamasti tegemist juhusliku ja haiglase nähtega.

Suur rahvuslik uhkus oa muidugi hea asi, kus ta põhjeneb tõsisel väärtusel. Selliseks tõsiseks väärtuseks saab vaevalt pidada näiteks soomlaste spordiuhkust. Sport sellisena, nagu ta tuleb nüüdisilmas ilmsiks, on alles liiga noor nähe, et võiks otsustada, millisel määral ta aitab kaasa rahva jõu kasvamisele. Igatahes väitsid juba

Bachofen ja Kreichgauer, et sport ei tekkinud härraskultuuris, vaid väärtuslikult madalamas segakultuuris. — Kuidas lugu sellega olekski, igatahes ei saa jätta tähele panemata, et Vana-Kreeka iseseisvuse võitlusis ei etendanud sportlik Sparta kaugeltki nii suurt osa nagu vaimlik Ateena. Ja vaevalt on sportlikult igakülgseltki arenenud mees moodsas sõjas nii vastupanuvõimeline kõigile sõjaraskusile, nagu seda on maal põllutöös karastatud inimene. Üldiselt tundub kaunis kahtlane, kas sportlikud suursaavutused annavad alust rahvuslikule uhkusele, veel vähem teiste rahvaste vähemakspidamisele.

Eesti on oma geograafilise asendi ja rahva seesmise tugevuse poolest tähelepanuväärne jõud Baltimere rannikul, millise jõu seisukord kui ka tegevus on Soome julgeoleku seisukohalt palju tähtsamad kui seda Soomes nüüd üldiselt mõistetakse. Kuid mitte ainult Soome julgeoleku seisukohalt, vaid ka teiste Baltimere rannikute väikeriikide julgeoleku seisukohalt, millised riigid ei tungi iialgi teistele kallale, kuid võivad kergesti saada ise suurriikide kallaletungi sihiks.

Eesti ja Soome koostöö süvenemine võib areneda ainult ühiste poliitiliste sihtide taotlemisel, mis ei tarvitse veel sugugi tähendada mingite kindlate lepingute sõlmimist. Seni kuni see loomulik tõde ei saa vajalike selgeks, jääb filoloogide „Soome silla“ ehitamine vaid kongresside ja mitmet laadi koosviibimiste tühjaks ilukõneluseks.

A. Hanko

## Õhtune

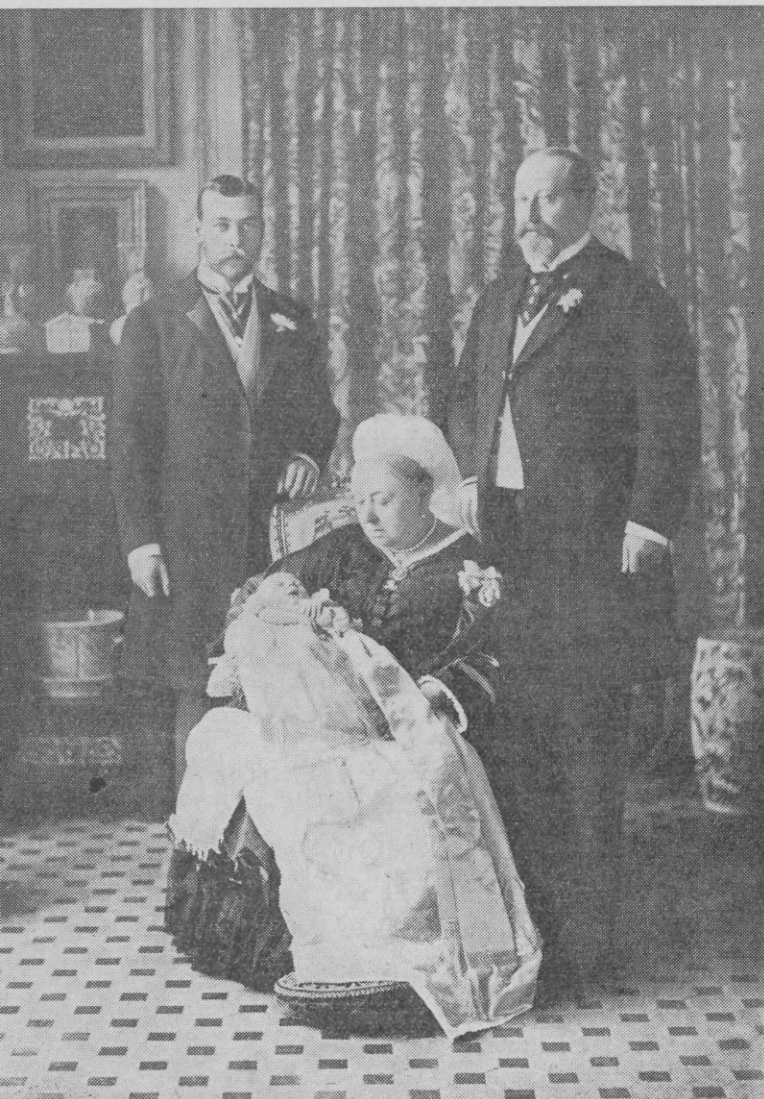
Kõik on täna kurvalt kauge,  
käies seda rannateed.

Kaugelt kostab koerahauge,  
kaugel krigisevad reed.

Õhtust läbi pilve pilu  
lahkuv päike paistab veel.  
Väljad. Hanged. Mul on vilu  
sellel pikal, tühjal teel.

Kurval punal läheb looja  
päike kaugeis pajudes.  
Tahaks ligi: ehk saaks sooja  
tema kaasa vajudes.

August Sang



### Suure dünastia 4 põlve

*George V (kuninglik prints), tema isa Edward VII (troonipärija) ja George V äsjasündinud poeg, praegune kuningas Edward VIII — ema, vanaema ja vanavanaema — kuninganna Victoria põlvedel*

Vähema kui aasta kestel ühendas äsja surnud Briti kuningas Georg V kogu Briti Rahvaste ühistu oma isikuga kaks korda tihedaks pereks. Esmakordselt sündis see läinud kevadel, kui pühitseti tema 25-a. troonil viibimist. Teine kord leidis see aset üldises leinas tema surma puhul.

Säärane neljasaja miljoni inimese üksmeelne sündmuste kaasaelamine on eriti tähtis meieaegses Briti maailmariigis, kus üksikute osade vahel on ainukeseks vormiliseks sidemeks vaid ühine kuningas.

Mis neis meelevaldusis vajab erilist tähelepanu, on see tunnete spontaanne puhang ja täielik kooskõla kõigi Briti kuninga üle kogu maailma laialipaisatud kõike värve ja usku alamate vahel. Kaheldamatult pidi siin põhjustajaks olema mitte külm mõistus, vaid soe südamlük tunne oma monarhi vastu.

# GEORGE

Kuningas Georg V on läinud ajalukku suurima kroonikandjana, kelle hiilgus kasvab palju pärast tema surma. Tema valitsusaeg oli nii tormi- ja sündmusrikas, et sellele võrdlevat ajajärku ei leidu kogu Briti arenemisloos.

Väliselt seisab esijoones muidugi Maailmasõda, millest Briti osa võttis ja sellega otsustas esialgsete sõdijate poolt võidu saatuse. Maailmasõjast tuli Briti välja suurima hiilgusega ja laiema territoriaalse võimu ulatusega, kui ta seda on olnud kunagi varem. Sealjuures pidas Briti sõda ka väikerahvaste õiguste kaitseks ja rahvaste enesemääramise õiguse eest.

Selles mõttes on meil vaja eriliselt rõhutada Briti valitsuse sõbralikku suhtumist Eesti iseseisvuse püüetesse, selle tunnustamise näol ja meie abistamise kaudu Vabadussõjas.

Pärast-sõjaaegses uues poliitilises konstellatsioonis Briti asus nende riikide etteotsa, kes toonitasid uue kollektiivse julgeoleku ja riikide koostöö vajadust Rahvasteliidu lipu all. Pole sugugi liialdus püstitada teesi, et ilma Briti kuninga heatahtliku suhtumiseta ja tema riigi vastava toetuseta Rahvasteliit ei oleks enam säärane poliitiline võimutegur, kui meie seda näeme täna, kus Rahvasteliit julgesti võtab üles vaenukinda ühe suurriigi vastu, kes tahab vastu oma kohustustele levitada oma võimu relvadega nõrgema piiridesse.

Sisepoliitikas nägi Briti maailmariik George V ajal naiste emantsipatsiooni ja hääleõiguse teostumist, töölisvalitsuse võimuletulekut, ilmariigi osade tegelikult iseseisvaks saamist Londoni valitsuse hoole alt, majanduslikku kriisi ennekuulmata ulatuses, millest aga lõpuks õnnelikult saadi üle.

Lendsõna ütleb, et Briti kuningas ei valitse, vaid on lihtsalt kuningas. Sellel sõnal on vaid teatud määral õigus, sest Briti Majesteet evib otsustavat mõju igatahes välispoliitikas, mis kannab tavaliselt kuninga tahte ilmet, vaid temal on suur sõna ka sisepoliitikas. Ja kui Briti maailmariik on



# V +

viimase veerand sajandi jooksul arenenud kõigiti nii jõudsalt, siis on ta suurel määral võlgu oma kuningale.

Kuningas George V üldise tunnustuse järele sai oma ajaloolistest ülesannetest aru vast paremini kui keegi teine. Ta suutis leida sõdades ja sisetistes revolutsioonides, mis maksid nii mitme kroonikandja trooni ja isegi elu, selle rahustava ja elustava noodi, mis tihedamini kui varem kindlustas nii Briti maailmariiki tema sidemete näiliku lõdvenemise kiuste, samal ajal ka hoides kuninga-trooni kõikumatust Briti riigi ülimana sümbolina.

Üldiselt tunnustatakse, et selle suure saavutise eest võlgneb ta tänu esmajoones oma teravale loomulikule mõistusele, suurele kohustustundele ja inimlikkusele. Viimane ongi tema eriliseks iseloomu jooneks. Ta oli kogu oma perega vaid keskmine inglise gentleman, kes tundis inimlikult kaasa kõigi oma alamate muredele, ja täitis sama vankumatult neid kohustusi, mis temale peale pani Briti konstitutsionaalne ja parlamentaarne kord, nagu iga teine britlane teeb oma tööd.

Kohusetäitmist esijoones nõudis ta ka oma poegadelt. Kui näit. omal ajal prints George (nüüd Kenti hertsog) viibis Tallinnat külastanud laevastikul ohvitserina, siis korraldas Tallinna linn erilise piduliku vastuvõtu vanas Raekojas, kuhu paluti ka prints. Vastuvõtule ilmus laevastiku juht oma saatel, kuna prints ei saanud tulla, sest tema kätte oli jõudnud vahikord. Alles õhtul ilmus ta ohvitseride kasinos korraldatud ballile.

Vabal ajal oli ta hea sportlane ja hea sõber; tal oli, nagu igal inglasel, ka oma hobby ehk lemmikharrastus — margikorjamine, tema suurtes kogudes leidis ka Eesti mark esimeselt kirjalt, mis tuli 1918. a. lõpul Eestist Inglismaale!

Lühidalt — ta oli hea inglase, kes Maa-ilmasõja ajal oma dünastia nimegi muutis Hannoveri asemel Windsor'iks.



*George V ja negus Haile Selassie*

Ja need meie kaasmaalastest, kes jõulu ajal kuulasid ühes kogu Briti rahvaste perega kuninga George V viimast radio-kõnet oma alamatele, märgivad eriti seda inimlikku ja isalikku tooni, millega ta soovis neile kõikidele ja nende perekondadele häid jõulupühi enese ja oma naise ja laste nimel.

Riigis, mille osad on nii laiali ja nii mitmekesised, kus emariigi ja endvalitsevate dominiionide vahel ainukeseks sidemeks on vaid kuninga troon, The King, evib kuninga isik määratud tähtsust.

George V oli keskmine inglase troonil, ta oli kuningas-demokraat, kuningas-riigiteener, kuningas-inimene, kuid kõige selle juures suur riigimees.

Seepärast saame aru britlaste leinast ja tunneme neile kaasa, sest kõikidest välissuveräänidest kõige rohkem tänu võlgu Eesti rahvas on just Briti kuningale George V-le.

A. Piip

# Rahvahääletus

Omapärane oli Eesti esimene põhiseadus, omapärane oli ka tema ots. Teistes Balti riikides tuli ots — vägivaldsetest riigipööretest. Meil hääletas rahvas ta ise maha.

Sündis midagi, mis meie esimese põhiseaduse tegijatele pähe poleks mahtunud: autoritaarsete ideede puhangus tallas rahvas ise rahvavalitsuse põrmu. Mida pidi see tähendama? Sündis see meelega või kogemata? Oli siin demokraatia põhimõtteliselt hüljatud, või toimus mingi psühholoogiline arusaamatus — qui pro quo, pars pro toto, — kus mõne haige osa pähe kogu süsteemile kriips üle tõmmati?

Selge oli ainult, et rahvas oli esimese põhiseaduse hüljanud. Selgusetuks jäi aga, mida rahvas selle asemele oleks tahtnud. Nii selgusetuks, et isegi uue põhiseaduse võidurikkad autorid aega veel küpseks ei lugenud, et oma tulevikuplaanidega avalikult lagedale ilmuda.

Hitler on öelnud: Rahvas ei taha kavasid ega plaane, neist ei saa ta midagi aru. Ta tahab ainult juhtimist, mida ta usaldaks, — see on kõik.

Nõnda ütlesid ka uue põhiseaduse autorid, muidugi omavahel: Rahvas ei vaja põhiseadusi, ta ei saa neist aru. Kõik, mida ta vajab, on — juhtide vahetust —, uusi nägusid, keda ta usaldaks. Nendele annab ta uue põhiseadusega blanko-volituse: tehku, mis ise heaks arvavad. Järelikult tuleb neil sisse seada omaeneste diktatuur.

Avalikult seda muidugi ei räägitud. Avalikult räägiti, et põhiseaduslik demokraatlik kord peab edasi jääma kõigi kodaniku põhiõigustega ja rahva vabadustega. Ainult riigivõim peab rohkem koondatud olema ühe isiku kätte, et viljakamalt tegutseda.

Need kaks seletust, mitte-avalik ja avalik, käivad üksteisest kaugelt lahku. Mis arvab sellest rahvas? Et tal midagi selle vastu poleks omada kodaniku põhiseaduslikke põhiõigusi ja vabadusi, selles pole kahtlust. Aga kui võrd ta oskab neid põhiõigusi ja vabadusi teostada ja kaitsta? Just see küsimus on otsustav. Just see küsimus jäi aga selgusetuks. Ja siit — ummik, milles meie riigikord 1933. oktoobrist saadik viibinud.

\*

Demokraatia — see on usaldus rahva vastu, piiratud ettenägelusest (prudence). Nii ütles Gladstone.

Kuidas oli ses suhtes lugu meie esimese põhiseadusega? Seal näeme iseloomulikku kaksiklust.

Just Asutava Kogu pahem tiib, kes kõige enam toonitas täielikku usaldust, mida põhiseadus rahvale avaldavat, teda säästes üksikisikliku valitseja

hooldamisest, avaldas sealsamas rahvale ka kõige suuremat usaldust, nõudes, et proportsionaalse valimisviisi jaoks oleks riigis üksainus valimisringkond, mis nõudmist teiselt poolt tembeldati „keskkomiteede diktatuuriks“. Üheainsa ringkonna kaitseks öeldi nimelt, et siis kohad ei saaks saata parlamenti liiga halle esindajaid. Vastati, et keskkomiteed, kes siis kohtadele kandidaate ette dikteeriksid, ei esinda sajandikkugi valijaist. Siis lohutati, et see häda aegamööda paraneks, kui erakonnad ka kohtadel arenevad.

Sest mõtetevahetusest järgneb, et meie esimese põhiseaduse pahempoolsemategi autorite usaldus rahva vastu ei olnud sugugi nii piiramatu, nagu seda vahel arvatakse olevat. Ja teiseks — et see kahjuks mitte õige ettenägelus ei olnud, mis siis seda usaldust piiras. Sest tookordne lootus, et erakonnad ka kohtadel saavad arenema ja kuristiku keskkomiteede ja rahva vahel ära täitma, pole teostunud. Vastuoksa — just see kuristik ongi, millesse esimene põhiseadus sisse kukkus.

Siit järgneb suurim „manko“, mis meie „esimese vabariigi“ arvele tuleb kirjutada. Ta hoolitsetes liiga vähe meie rahva politiseerimise eest. Rahva laiemais hulkades, jah isegi meie haritlaskonnas levis muretu vaade, nagu poleks mingit politilist kasvatust meil vajagi. Demokraatlikus korras ei nähtud kultuuri, mis vajab vilumust, vastutustunnet, pingutusi. Seda võeti kui loodust, mis on olemas iseenesest. Eestlasel pidi sama loomulik olema demokraat olla nagu linnul on loomulik laulda.

Kannatada said sellest muretest kõige rohkem meie politikategelased ise. Sest politiseerimata hulgad polnud õpetatud nägema, et meie süsteem midagi soovida jätab. Kui süsteemi puudused end liiga käegakatsutavalt tunda andsid, siis süüdistati aina valitsejaid. „Toompea on süüdi“ — see sai sama kõikeseletavaks vormeliks, nagu praegusel Saksamaal: „Juut oa süüdi“. Järeldus oli: „Toompea puhtaks!“ — universaalne hüüdsõna, mis tähistas 1933. a. rahvahääletuse.

\*

Selgusetuse ummikus kasvas ühevahe hädaoht, et meie riigilaev hakkab „triivima“, nagu mere-mehed seda nimetavad, s. o. et ta enam tüüri ega purjesid ei kuula, vaid voolust ikka enam kõrvale kantakse, kus kontakt rahvaga järjest kahaneb, kuni tagasipöördumine mingisugusele põhiseaduslikule korrale hoopis võimatuks osutub.

Tähendatakse mõnede jaoks vapside liikumisest äraehmunud ja politikast tüdinud maarahva ringidele, kes heal meelel hinge tagasi tõmmanud, kui



## REHELISED

Oli ahetud mõtete rehi  
viimse parreni kõigis päis,  
ja kuumaks oli kõetud keris.  
Aga vähe oli tahtemehi,  
kes tuulates kõlkaid terist  
said ainsagi koti täis.

Siis, minnes vedama põhku,  
töö laabus ent kõigi me käes  
ning koormad said uhked ja suured.  
Aga tolmu, seda keerles õhku,  
kuni peletas rehe juurest —  
me tulime rehemäelt.

neilt riigikodaniku vastutus kaelast ära langes. Kuid neid „autoritaarseid“ meeleolusid ei puudunud meie haritlastegi ringides. Ka seal ollakse mõnel pool küllalt apolitiilised, et mitte ära näha riigivalitsemise ja rahva paratamatut kokkukuuluvust. Sealgi tõmmati hinge tagasi: Ometi ükskord aeg, kus ei pruugi enam rahvast arvestada! Iga asjatundja, kui tal ainult ülal mõju, võib oma asja läbi viia, nagu seda ise parema leiab olevat, ilma et tülika politikaga pruugiks enam kompromisse teha. Ometi viimaks loominguag: Carpe diem!

Need politika kammitsast pääsnud loomingu spetsid tuletasid sagedasti meelde vene valgete Loode-armee juhatajat kindral Rodsjankot. Ka see oli spets, nimelt sõja-spets, kes politikast midagi ei mõistnud ning väga häiritud oli sellest, et poliitilised tülid ja lahkuminevad vene valgete edasitungi Nõukogude Venemaale raskendavad. Seepärast andis ta käsu: „Venemaale — ilma politikata!“ Ja oli hiljem väga rõhutatud, kui sellest naiivsusest mitte midagi välja ei tulnud.

Kogu Vene kodusõja probleem oli just eeskätt — poliitiline probleem. Ja seda poliitilist probleemi püüdis üks naiivne spets ilma politikata lahendada. Mida ta ei märganud, oli, et temagi „ilma politikata“ kurss ise oli teatav politika, — ainult iseteadmatu ja läbimõtlematu ning lühinägeline, kuigi ta ise oleks üllatunud, kuuldes, et temagi politikat ajab, nagu üks Molière'i kangelane imestas, kui kuulis, et ta eluaeg oli proosat rääkinud.

Meil näib üldse olevat ekslik ettekujutus spetsidest. Tihti kuulukse öeldavat: ainult eriteadlane peab asja otsustama. Eriteadlane on aga olemuselt ainult — nõunik, ettekandja, — ei kuidagi aga mitte otsustaja.

Üks Inglise välisminister ütles: Eriteadlane, see on inimene, kes teab ikka rohkem ja rohkem — ikka vähemast ja vähemast. Mida parem eriteadlane ta on, seda kitsam on tema silmaring otsustamiseks.

\*

8. detsember 1935. a. tõi meie selgusetusse seisukorda rohkem selgust. Vapside juhtide taga-

mõtted ilmusid juba päevavalgele, niisama nende välismaised toetajad. Nende diktatuuri püüete üle ei saanud enam kahevahel olla.

See raputas üles meie apolitiilised inimesed nende muretust uinakust või „carpe diem“ illusionidest. Silmi hõõrudes hakati taipama, et kui kodanikud on muretud, seepärast veel riik ei pruugi muretus julgeolekus olla. Ennem vastuoksa: mida muretumad on kodanikud, seda hädaohtlikum riigi seisukord.

Seda vapustust on Riigivanem kasutanud, et riigi uuendust kiirendada ja rahvuskogu kokkukutsumiseks rahvahääletuselt volitust saada.

Kahekojalise parlamendi idee on meil juba riigikogu põhiseaduse eelnõude puhul üles võetud, kui ma ei eksin, muu seas Riigikohtu esimehe K. Partsi poolt. Siis kardeti aga, et mida rohkem uuendusi eelnõusse võtta, seda vähem on loota rühmade kokkulepet nende läbiviimiseks.

Ainult teine koda võimaldab teha julget katset meie esimese, üldvalitud kojaga, teda üle viies proportsionaalselt valimisviisilt enamusvalimistele. Seega kõrvaldatakse rahvahulkade igavene kaebus keskkomitee diktatuuri üle. Tahes või tahtmata peab rahvasaadik nüüd oma valijate juurde astuma.

Teisest küljest avaneb siin esmakordselt šanss meie seniste alevivolikoguliste kihirühmade asemele poliitiliste erakondade ülesehitamiseks lääne individualistlikul alusel. Partikularistlikud kihivid leiavad endale märksa kohasema esinduse teise koja kutsesaadikutest.

Selle polariteedi tõttu jääb esimese ja teise koja vahele pinget, mis meie rahva politiseerimisele võib viljakaks osutada: ühel pool avalikust arvamisest kantud esimene koda oma edasirühkivas hoos; teisel pool erihuvide ja erialadest ning eriteadlastest koosnev teine koda, kus peaarõhk riiklikul enesealhoiul ja järjekestvusel.

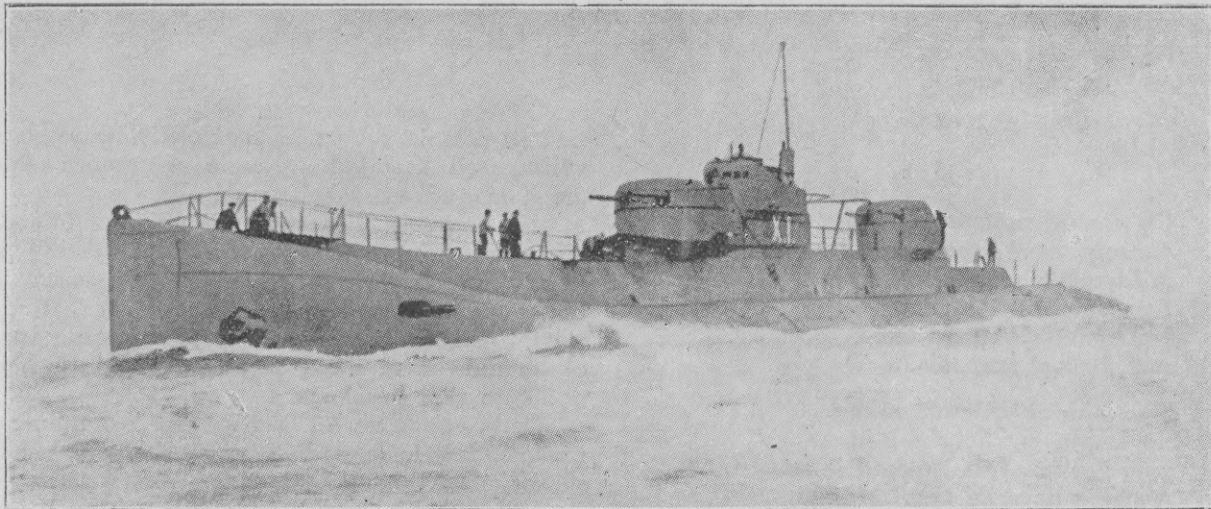
On kardetud, et enamusvalitud esimene koda annab meile esialgu väga „halli“ rahvaesinduse. See võib paratamata olla. Kui rahvale lähemale tahetakse tulla, siis tuleb teda võtta niisugusena nagu ta on.

Seni kui see lugu paraneb, kuni poliitilised voolud oma teed kohtadele leiavad, peab teine koda oma kapatsiteetidega teda täiendama, rahvaesinduse taset tarvilikul kõrgusel aitama hoida.

Et selgumine politikas saaks teostuda, on vaja selgumist meeltes ja mõtetes. On vaja, et lahtuks see vastastikune umbusalduse udu, mis riigikriisi vapustused endast järele jätsid. Seepärast pole riigireform mitte juriidiline probleem. Ta on, nagu viimaste aastate kogemused näitasid, veel palju suuremal määral — psühholoogiline probleem. Rahva usaldus tuleb jälle võita tema demokraatlikele asutistele. See on meie päevade suurim ülesanne. Loodame, et need, kellest see kõige enam oleneb, sellega hakkama saavad.

Veebruar 1936.

Ed. Laaman.



Inglise allveeristleja X 1

## Meie merekaitse

Eesti rahvas võitis endale vabaduse ja iseseisvuse relva abil ja praeguses olukorras võib ta oma vabadust ja iseseisvust kaitsta ning säilitada peamiselt relva abil.

Viimaste aegade sündmused maailmas on küllalt selgesti näidanud, et see rahvas on paratamatult kadunud vabade rahvaste seast, kes loodab oma rippumatust kaitsta millegi muu vahendiga peale relvis jõu.

Rahvusvaheliselt oleme iseendast väga õnnelikus seisukorras. Meil ei ole ühegi oma naabriga vähimatki õiendamata küsimust ega pisimatki piiritüli. Aga küllaldaste kogemuste põhjal on teada, et sageli tõmmatakse suurriikide kokkupõrgete puhul ka väikeriigid võitlusse, kuigi nad tahaksid jääda igal tingimusel erapooletuks. Just eeskätt oma erapooletuse säilitamiseks ja kaitseks vajavad nüüd väikeriigid võrdlemisi suuri sõjajõudusid. Väikeriigi erapooletuse rikkumisele suurriigi poolt võib kergesti järgneda selle väikeriigi orjastamine ja kui rahvas ise ei pane kogu oma jõudu välja oma iseseisvuse kaitseks, siis jäädes lootma rahvusvahelistele vahenditele või ka kokkulepetele rahu sõlmimise ajal, võib ta kergesti langeda mõne suure ja tugevama naabri saagiks.

Priius on kahtlemata „kallis anne“, mitte ainult kõlbeliselt, vaid ka aineliselt. Kuid rahvas, kes peab seda andi kalliks kõlbeliselt, suudab kanda ka tema ainelisi kulusid.

Suhteliselt kallis asi on nüüdisaja tehnika juures **m e r e k a i t s e**. Seepärast võib mõista, kui meilgi kuulduv mitte nii harva seltskonnas mõtteid, et merekaitsest tuleks loobuda, kuna me oma väikeste aineliste jõududega ei suutvat siin ometi midagi korda saata ja laevastikule kulutatud raha olevat asjata välja antud.

Selline vaade on täiesti ekslik ja ta peaks meie seltskonnast võimalikult ruttu kaduma, sest et ta võib omajagu segada riigikatse-töö arengut.

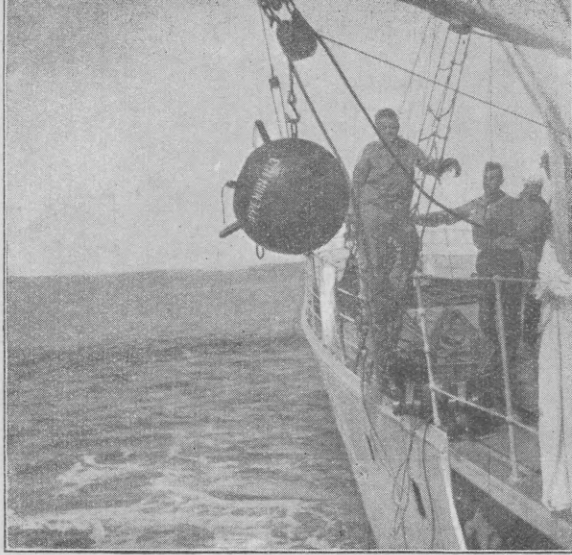
Tuleb arvestada olukorda, kus meie jääme kallaletungi puhul mõne tugevama riigi poolt täiesti üksi, kuigi selline seisukord on harva võimalik. Ees seisab siis äärmiselt raske võitlus, kus rahvas peab pingutama kogu oma jõudu. Igatahes on kõigepealt tarvilik, et abi, olgu rahvusvaheline või liitlaslik, kui ta üldse tuleb, ei hi-lineks. Sellise kogu jõu pingutamine vajab väga rohkesti relvi, laskemoona ja mitmekesist varustust, mida me ei suuda kunagi koguda ladusesse pikemaks ajaks tarvilisel määral, kuna kõik ruttu vananeb sõjatehnika täienemise tõttu. Sõja süttides peame oma võitlusvahendeid sisseveo teel alata täiendama.

Samuti peame ka sõja ajal vedama sisse muid mitmekesiseid vältimatuid aineid ning nende kui ka sõja-ainete tasuks saatma välja oma-maa tooteid. Nii siis on väliskaubanduse jätkumine, olgugi piiratud kujul, sõja ajal paratamatu, kui me ei taha vastasele õige ruttu alla jääda.

Eesti oma pika mererannaga ja saartega on ilmne mereriik. Tema väliskaubanduses toimub umbes 95% mereteed. Sõja ajal võiks see suhe vaevalt muutuda, olgu ehk vahest veel enam mere kasuks. Sellest järgneb loomulikult, et sõja korral peame hoidma oma mereteed lahti, muidu muutub meie seisukord otse lootusetuks.

Nüüd tekibki küsimus, kas suudab Eesti riik oma väikeste jõududega täita seda keerukat ülesannet, kui tema vastu astub välja mõni suurriik oma tugeva ja rohkearvulise laevastikuga? Aga kui asja lähemalt vaadelda, siis selgub, et seisukord ei ole kaugeltki nii halb, kui ta vahest paistab.





*Õppemiinide tõstmine*

Soome laht on kitsas. Meie saarte rannapatareide varjult kuni lähemasse Soome saarestikku sõidab kaubalaev umbes kaks tundi. Vastav luure teatab, millal on „õhk puhas“ — ei ole läheduses vastase pealvee-laevu, ja siis asuvad kaubalaevad üle lahe tee. Soome saarestikus on edasiliikumine juba kaunis julge ja ei ole ka eriti hädaohtlik Ahvenamaa saarestikust Rootsi saarestikku, sest siingi kestab sõit umbes 4 tundi. Edasi läheb teekond Rootsi saarestikus piki Rootsi randa.

Muidugi võib tekkida olukord, kus see tee on kinni, kuid siis jääb meil ikkagi võimalus pääseda Rootsi sadamaisse ja Rootsi kaudu toimida oma hädavajalist kaubavahetust.

Ometi ei saa saata kaubalaevu ka üle Soome lahe üksi, vaid ainult saatelaevade kaitsel. Kuigi on eemaldunud vaenlase pealvee-laevad, võivad luurata siin tema allveelaevad, neid aga ei ole näha meie meres ka lennukeilt mitte, nagu on selgunud kogemustest. Saatelaev peab seepärast olema varustatud allveelaeva hävitamise vahenditega.

Ei ole küll tõenäollik, et mõni vaenlane suudaks blokeerida meie sadamaid nii, et sealt hiirgi läbi ei pääseks, et ta suuremad laevad valvaksid lakkamatult, ööd kui päeva meie sadamate ees, kuid siiski tuleb ette olukordi, kus on tarvis mereteede vabaks hoidmiseks ka suuremaid laevu ründata. Selliseks relvaks väikelaevale on torpeedo.

Nii jõuame kahe sõjalaeva juurde, mis on küllalt kohased mereteede kaitsmiseks ja ühtlasi vastavad meie ainelistele jõududele — allveelaeva ja kiirmootortorpeedopaadi juurde.

On selge, et meie ei suuda muretseda ega pidada ülal soomuslaeva, ristlejaid, isegi mitte destroyereid. Ja kui ilma nendeta saame oma mereteede suhtelisel — kuigi mitte absoluutsel — vabakshoidmisel toime.

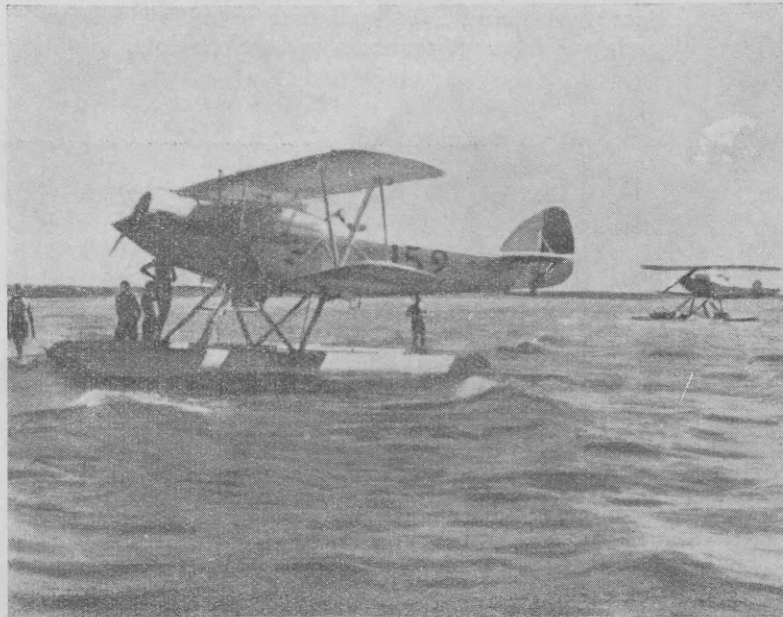
„Olemasolev laevastik“, olgu ta kui väike tahes, halvab tunduvalt ka tugeva vaenlase tegevusevabadust, eriti kui väikeses laevastikus ei puudu allveelaevad. Need varitsevad vaikselt nagu havid oma saaki ja ründavad sageli enne kui neid nähakse või saadakse torpeedo eest kõrvale põikuda. Torpeedo aga vigastab tabades suurimatki sõjalaeva, kui ta teda just ei suuda uputada.

Allveelaeva kartuses peab vaenlane sõitma kiiresti ja sikk-sakk-kursiga, miinide kartusel jälle pikkamisi, et traalerid saaksid teed puhastada. Raske küsimus, kuidas olla. Ja puhastatud teele võib allveelaev nägematult „muneda uue muna“, mis võib viia reast välja suurimagi lahingulaeva.

Allveelaev on tööpoolest kehvamehe eeskujulik relv.

Kuid temast üksi ei jätku meile. Ta on suhteliselt siiski veel kallis, nii et väikeriik ei jaksa neid suurel arvul muretseda. Pealegi vajame ka laevu, mil on allveelaevade hävitamise vahendid, see tähendab, mis on varustatud hüdrofoonidega — allveelaeva-kuulamiseadeldisega — sügavuspommidega ja kerge suurtükiga. Sääraseks sõjalaevaks on meie oludes kõige kohasem kiirmootortorpeedopaat. Oma torpeedo varal on ta pealegi suuteline soodsal juhtumil ründama iga laeva.

Mereteede lahtihoidmine on siis meie kaitse-laevastiku tähtsaimaks ülesandeks ja relvana selle ülesande teostamisel saavad meil tulla küsimusse ainult allveelaevad ja mootortorpeedopaadid. Kuid nad mõlemad on sobivad ka vaenlase desandandi raskendamiseks ja üldse tema liikumise hä-



*Merelennukid*

daohtlikuks tegemiseks niihästi miinide laskmise teel kui ka torpeedode varal.

Kui meil puuduks kaitselaevastik, siis võiks vaenlane üsna väikeste jõududega katkestada meie ühenduse välismaailmaga mere kaudu, võiks võrdlemisi hõlpsasti dessante maale saata ja meie rannapatareisid purustada. Olemasolev, ka väike laevastik aga teeb ta ebakindlaks ja sunnib suurele ettevaatusele, mis jälle halvab tegevust.

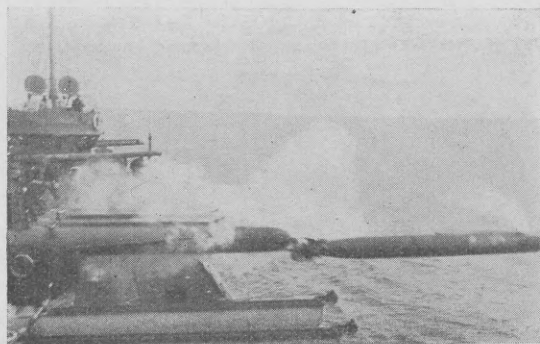
Vahel tuleb arvamisi kuuldavale, et õhurelv, mis näitab viimasel ajal suurt arengut, võiks asendada sõjalaeva, tulles ühtlasi merejõududest tunduvalt odavam.

Seegi vaade ei ole õige.

Raske on ütelda, millist osa etendab lennuk tulevikusõjas. Gran Chaco ja Abessiinia kogemused ei ole mõõduandvad nende maade eriliste olukordade tõttu. Merel puuduvad ses suhtes kogemused. Vastavad manöövrid, samuti ka paar väikest kogemust — Kreeka pommilennukite rünnak vananenud ja kehva õhukaitserelevastisega varustatud ristleja „Averoffile“ viimase Kreeka revolutsiooni ajal ja Hiina pommilennukite eskadrilli rünnak põgenevatele ristlejaile „Haitchile“ ja „Haischenile“ — näitavad, et sõjalaev ei tarvitse õhupommitajaid väga karta.

Ei saa lasta ka silmast asjaolu, et vaenlase laevastik võib ilmuda lennukite saatel, mis on lennukite emalaevade abil kaunis lihtis teostada. Vaenlase lennukid takistavad palju õhurelva kasutamist ta laevastiku vastu.

Eriti abitud on lennukid udu ja vihmaga, üldse sompus ilmaga, mis meie kliimas on kaunis sage. Sellelt seisukohalt ei sobi nad ka kaubalaevade saatjaks, pealegi kuna nad ei näe allveelaeva. Loomulik, et kaubalaevad püüavad kasutada üle lahe pääsemiseks just paksu ilma.



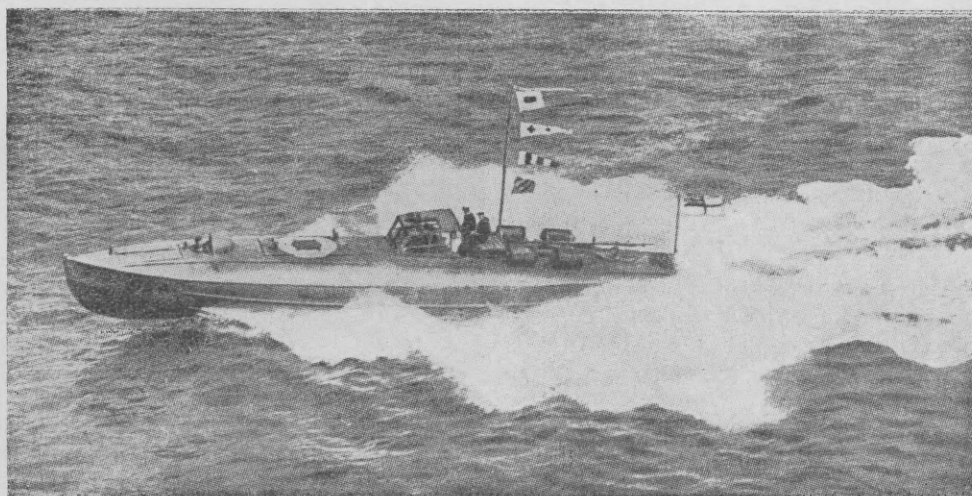
*Torpedo laske*

Muidugi ei puudu lennukil suur tähendus rannakaitses, kuid ta suudab vaid siis täita oma ülesannet hästi, kui ta töötab kokkukõlas teiste relvaliididega. Laevastikku ei saa ta asendada.

Haruldaset suur tähtsus on inimesel, palju suurem kui sageli mõistetakse. Eriti suur on see tähendus merekaitses, kus inimese võimeist oleneb palju.

Eesti meremeest loevad ka erapooletud võõrad maailma parimate hulka. Kui meie kaitselaevastik välja arendatakse vastavalt ta ülesandele ja meie rahva ainelisele jõule sel viisil, et pearelvadeks on allveelaevad ja kiirmootortorpeedopaadid, mida täiendavad rahva korjandusega kodumaal ehitatav vahilaev — allveelaevahävitava ja mõned vanemad laevad, siis ei tarvitse meie sõja korral karta, et meie väliskaubandus täiesti lõpeks või rannad vaenlaselt liiga kannataks.

**A. Hanko**



*Kiirmootortorpeedopaat*



## Vaimuniiviv tarkus

Jälle ja jälle korduvad süüdistused ning hädakisa — meie keskkool — nüüd gümnaasium — ei anna õpilastele midagi, tuubib sisse eluvõraid tarkusi või ei õpeta üldse midagi. Tuuakse kohkumapanevaid näiteid keskkoolilõpetajate ime-madalast üldhariduslikust tasapinnast, kirutakse õppekava, õpetajaid, õpilasi ja mine tea keda kõiki veel. Ja tihtigi on etteheited põhjendatud — see on kõige kurvem kogu loos. Üldhariduslik tase sellest üldhariduse templist väljumisel jätab soovida. Kuid ka põhjuste otsimisel jääb soovida, et põhjusi ei otsitaks ühekülgselt ja tendentslikult.

Süüdi ei ole ainuüksi ükski neist tavaliselt patuoinana esinevaist, kõige vähem veel õpilane.

Vaadates asjale mitte mingi kõrge direktori, ülikooli õppejõu või ka ärapahandatud lapsevanema seisukohalt, vaid lihtsalt inimesena, kes ise sellest tarkuste kadalipust läbi käinud, seda oma nahal tundnud ja hiljemgi selle üle mõelnud, märkab esijoones üht: kooli lõpetanuil puudub iga-sugune ülevaade, üldine mõiste ja arusaamine. Teise kurva asjaoluna torkab silma, et meie keskkoolilõpetaja ei mõtle. Ta huvialad on imepiiratud. Isegi ajalehte lugema õpib ta tavalisti alles pärast kooli elus.

Need on kurvad asjaolud, mida otse püüaks maha salata ja mitte uskuda, aga need on ühtlasi nii rängad ja hädaohtlikud, et neist ei tohi vaikida, vaid tuleb otsida rohtu. Millest on nad tingitud?

Vaatame edasi meie ülikooli, üliõpilasi. Kus on nende vaimsed huvid, kuhu suundub praeguse üliõpilase mõtlemine? — Tuupimisse ja ainult tuupimisse. Ainult üks siht on silma ees — lõpetada ja raha teenima. Sellele ei mõtle palju keegi, et ainuüksi kitsas spetsiaalala ja kindel koht ei moodusta veel tervet elu sisu ega tee kedagi veel intelligentseks, haritud inimeseks. Ja siis juhtub sääraseid kurioosumeid, et arvatakse Prantsuse revolutsioon olevat olnud enne Ameerika ülesleidmist või otse selle järele, seatakse meie ärkamisaeg 18. sajandisse, tembeldatakse Jakobson lätlaseks, kuna juhuslikult mäletatakse, et ta õpis lätlase Zimse juures; ei osata teha vahet sotsialismi, kommunismi, fašismi; monarhia ja diktatuuri, kündmise ja äestamise, haava ja lepa, haki ja rongi, riimi ja rütmi, nohu ja gripi ja paljude muude nüisuguste samahästi kui „samaste“ mõistete vahel. — Ainsaks huviks on nagu saanud edasijõudmine ameti- ja palgaredelil. Juba kui räägid tulevase tudengiga teaduskonna valikust, üllatab noore inimese juures see raugaline

mõtteviis, millega esijoones päritakse sult: Missuguse teaduskonna saab lõpetada kõige enim? Missugused on siis kohasaamise väljavaated? Ja koguni pärib 20-aastane: kas selles ametis hakab ka pensioni saama. —

Noor inimene ei tohiks loomult olla nüisugune. Tal peaks veel olema tuld, vaimustust asja enese vastu. Kust tuleb see? — Ta ei mõtle. Aga miks ta ei mõtle? — Ta mõtlemiseoskus on jäänud kängu koolitarkuse all. —

Meie keskkool on läinud väga isevärki rada. Väga ilusad ja head ained on need, mis sinna kõik sisse võetud — neid on hoolega kaalutud ja valitud. Mida aga mitte ei ole kaalutud, on see, kuidas neid anda, missugustes annustes ja missuguses esituses. Nõuded on jäänud: palju ja täpsalt. Ja neis kahes, eriti viimases peitubki see koer, mis madalaks sööb üldharidusliku taseme ja ära õpilaste mõtlemisevõime. —

Kas üks kirjanik sündis 12. veebruaril, 16. juunil või hoopis järgmisel aastal, see ei muuda ta loomingut mitte karvavõrdki. Kas ta oli kuskil koolis kuu või kaks, ei ütle ka midagi. Kui aga kõik need kuud, päevad ja neljakohalised aastanumbrid tulevad peksta pealuusse, siis jääb vähe aega ja ruumi üle sellele, mis on olulisem — loomingule endale. Uued kuupäevad, aastaarvud, koha ja inimeste nimed kuhjuvad peale, vana peab tegema ruumi, ununema. Kuna ülevaadet üldse ei ole saadud, läheb koos pisifaktidega unustusse terve aasta või aastate vili. Kuna süsteem puudub, lasevad end jäänud kaootilised fragmendid paigutada igale poole — sajand, riik või rahvus siia või sinna poole, ükskõik.

Sama on ajalooga; aastaarv, kuupäev, keelt murdev võõras nimi üksteise otsa. Õpilasel on hirm, et komistab aastaarvule ja tuubib selle kui nuiaga pähe. Tagajärg: mida see fakt õieti sisaldab, jääb päris tumedaks. Veidi aega ripub mälu tühi nimi või arv, siis neelab selle ta sisutu tühjus. Maateaduses tuubid koolis pähe: niipalju ruutkilomeetreid on see maa, niipalju teine riik; niipalju elanikke on ühes, naapalju teises linnas. Kui aga küsitakse järsult, kumb linn või maa on suurem, siis seda ei teata. Füüsikas tuubid pähe kõik ilusad vormelid, keemias aatomikaalud, loodusteaduses tihti ladinakeelsed nimed — kuni nad kaotavad jällegi mõtte. Keeltes tuubid grammatilisi peenusi, teed vahet sünonüümide vahel, mida ei eralda need, kellele see sulle võõrkeel on emakeeleks. Ja kui tuled koolist välja, jääd hätta esimese vastujuhtuva sakslase või inglasega ning kimpu esimese veeru teksti juures, mis kirja pandud selles keeles, mida oled õppinud 5—6 aastat nii suure hoole, vaeva ja higistamisega. Eesti keeles tead, missugune täht on spiraal, labiaal, dentaal, tead ajaloolisi, rahvaluules esinevaid vormegi, aga võib juhtuda, et jääd kimpu küsimuse juures, kas kirjutada üks sõna kõva või pehme tähega või lisada koguni teinegi täht.



V. Adams

## Elu rikkam õde — raamat

Kui mitte teaduse läbikäärind viin  
kuldnahkseis monograafiais in quarto,  
kui mitte raamatud, — mis hoiaks mind küll siin,  
su varemete juures, kolklik Tartu?

Ma läinuksin, ma lennanuksin ammu,  
maailma äärel lamanuksin ma,  
mu kaamelite kajanuksid sammud  
oaaside ja suure janu maal.

Sääl — kodus kauguses — kui oberst Lawrence  
vaid seiklustega õnnistatud teel,  
me käiksime: poeet ja ta amores —  
ja igatsus kui täht käiks meie eel.

Ning lõpuks, vastsel matkal vaarund jalust,  
kui tardub soontes kiire vere vool,  
Kilimandžaarol — mitte piirat talus! —  
ma sureksin kui Byron või Rimbaud.

Kuid

kõik

toob mulle askuline raamat,  
mu saatur ainus ja mu Isa hää.  
Ja naeruvääristuvad ilma suured saamad,  
kui meiega on väljavalit pääd.

Mu voodi äärel istub õilis Brutus,  
mu einet jagab õpetatud Faust.  
Mul teada teaduses on iga muutus  
ja kõige näiva tõeline taust.

Kui kõnnin Tähtveres, mul seltsiks Ahasveerus,  
ja tasa rahustab, et elu ikka — viik.  
Ka lahtinaisestatud argipäeva keerus  
mind külastab La Belle sans Merci.

Ja süda vaevab, sest et ainulaadne,  
mu eraksüda — siin ta teiste man.  
Mind mõistus juhib nagu Ariadne,  
kui märatseb mus peidet Don Juan.

Ja Martin Eden vastendab mu tahet.  
Ja sirkli kätte vajutab Pascal.  
Sõön õunu metsast headuse ja pahe,  
Ja — kasvab hing kui tihkenev kristall.

Ei peata hoogu takistuste lõõg,  
kui kauqustahe põlist Sõna uurib.  
... Kuid kaheterane tõetunnituse mõök  
kui Luffti märgil minu südant puurib.

Lõpuks lõppklassis tulevad kodanikuõpetus, majandusteaduse algmed, psühholoogia, loogika. Kui oled olnud kogu aeg hea õpilane õpetajale ja teinud ema-isale rõõmu heade tunnistustega, on see mõtteaparaat veel enam kängunud kui oli sellesse kõrgesse kooli tulles. Surud hambad kokku ja tuubid jälle pähe. Aga hinge asub pöörane kibedus nähes, kuidas see sinu klassikaaslane, kes kogu aeg oli jultunult korratu ja tunnistas teisigi jumalaid kooli ning õpetaja kõrval, lohistades end vaevu klassist klassi, saab neist pähkleist jagu hoopis kergemini, kuna ta mõtteaparaat ei ole kaotanud oma funktsioneerimisevõimet. Kui oled aus enda vastu, tunnistad, et lõppude lõpuks on õigus neil laialõualisil kaasõpilasil, kes irtitades nimetasid ainult headega tunnistusi vaimuvaesuse tunnistusiks. —

Mis on süüdi, et meie kool on muutunud selliseks? — On unustatud kaks olulist punkti: 1. aju-

ruum on piiratud, teadused on arenenud kiiremini kui inimese aju. Kõikteadja ei saa inimene enam olla. 2. Kooli ülesanne ei ole mitte kasvatada elavaid entsüklopeediaid, vaid mõtlejaid, intelligentseid inimesi. Seejuures on unustatud, et intelligentne ei ole see, kes teab, vaid see, kes mõistab, aru saab. On unustatud, et me ei ela enam neis kaugeis aegades, kus raamatud kirjutati pergamentile ja need olid nii kallid, et pea oli juba odavam. —

Nii lõpuks õpib õpilane täiesti koolile — selleks et jälle unustada nii ruttu kui see iganes võimalik, muretsemaks ruumi uusile ootavaile tarkusile. Nii tullakse ja tuubitakse ka ülikoolis edasi piasiaju — eksamiteks. Ei saada siingi ülevaadet ning minnakse ringkäigus sedasama kurba ja tühja vaimunärimist õpetama ning kasvatama õpilasile keskkoolides ja gümnaasiumides.

V. M.



# Ühest süngest teekonnast šotlaste juurde

On mõningaid maid, mille väline maalilisus ja huvitav ajalugu ahvatlevad välismaalasi unustama, et neil mail on olemas ka siseelu ja olevik. Oli tarvis Mussolini hoolimatut jõudu, et eurooplastele selgeks teha kaasaegse Itaalia olemasolu. On muidugi küsitav, kumb on väärtuslikum — kas renessansi kunst, Dante, Petrarca ja roomlaste suure kultuuri jäljed, kus Euroopa näeb oma kultuuri aluseid ja lähtekohti, või see võimupoliitika, mis rahvuslusest teeb fetiši ja selle rahvusluse sümboliks ühe hävitushimulise, kuigi erakordselt energilise pea. Kuid vähemalt üks teene sellele energia kehastusel on: ta on näidanud, et maast, mis tundus vaid mälestuste ladestikuna, võib saada vägagi arvestetav oleviku tegur.

Ümber samasugune nagu Itaaliasse paarkümmend aastat tagasi on tavalise eurooplase suhtumine praegusse Šotti. Oma haruldaselt pitoresksete mägede, orgude, lõhestikujõgede, järvede, losside ja vanaaegsete linnadega tundub Šoti eeskätt turistide tootet maana. Temale mõeldes meenuvad Mary Stuart, Robert Bruce, William Wallace, ning veelgi vanematest legendaarsetest aegadest Macbeth ja teised kuningad ja kuningannad, meenuvad romantiline, rüütellik troonipretendent prints Charlie ja tema lüüak Cullodeni lahinguväljal. Walter Scotti romaanide lugematud kujud, Robert Burnsi ja Robert Louis Stevensoni toodang — kuid, šoti olevikku ei otsi Šotist keegi. Minnakse nautima maastikku või jahirõõmu või ajaloolisi assotsiatsioone, katsutakse põgeneda kaasaegsest maailmast — ja unustatakse, et šotlasi elab veel praegu ja neil on oma olulised probleemid.

Šoti läkitab üle lõunapiiri hulga ettevõtlikke ja andekaid inimesi, kelle kätte aegamööda on sattunud väga suur protsent Inglismaa ja Ameerika suurimatest äriüritustest. Šotlasi leidub üllataval määral juhtivatel kohtadel nende maade pankade, kaubamajade, ministriumide, kaitseväge, ülikoolide ja akadeemiate eesotsas. Ka inglise kirjanduses on šotlased etendanud väljapaistvat osa. Kes eitaks Walter Scotti või Thomas Carlyle'i põhjapanevat tähtsust? Aga kuigi Scott kirjutas peamiselt šotlastest, tootis ta siiski eksportkaupa, ilusat, soliidset, kuid mitte säärast, mis tema kaasmaalasi oleks võinud väga eluliselt huvitada. Selleks see oli liiga dekoratiivne ja liiga kauge olevikust. Scott ei vaadanud tõe silma, nagu seda tegi Thomas Carlyle oma vibastes prohvetlikes raamatutes. Ja Carlyle ei kuulutanud tõe šotlastele, vaid inglastele ja suurrahvastele. Tal näis olevat suhteliselt vähe kiindumust oma rahvasse kui eriorganismi. Tema taotlused käisid rahvusvahelisele publiku poole.

Nii on Šoti kaotanud enamiku oma rahva patrii- maist esindajaist. Ka kui need oma elutöö aineks võtsid Šoti, käsitlesid nad seda mittešotlaste jaoks. Šoti ise jäi vahepeal vaeseks ja suhteliselt jõuetuks. Inglise selle vastu kurdavad, et nende maa on sattunud šotlaste kätte.

Seda Šotit, millest paremad šotlased on lahkunud, kirjeldab siiralt ja veenvalt Edwin Muir oma väga suure kiitusega vastuvõetud raamatus „Scottish Journey“ („Šoti teekond“). Sõbra kingit vanas autos sõitis see tuntud luuletaja ja esseist, endine Glasgow' sadamatehase kirjutaja, risti ja rästi mööda oma kodumaad, pärast seda kui küm-nendeid oli veetnud Londonis ajakirjanikuna ja poeedina. Pikemaegse eemaloleku tõttu omandet vaimne distants võimaldab sellel šotlasele näha oma kodumaa kontuure selgemalt kui see oleks võimalik neil, kes elavad säääl püsivalt, uppudes detailide vaatlusse. Tulemuseks on sünge, kuid elav ja mõtlik raamat, mis aitab näiteks allakirjutatul, kes korra on Šotis viibinud turistina, endale selgitada mõningaidki seiku, millest alul oli raske aru saada õieti.

Märkigem kõigepealt, et kui Muir oleks olnud eestlane ja oleks eestlastest kirjutanud samuti, nagu ta seda teeb šotlastest, siis meie ajakirjandus oleks temasse kindlasti suhtunud hoopis vaenulikumalt kui Aino Kalda „Maresse ja tema poega“. Kuid anglosaksid, keda meil taotsetakse nimetada teesklejajaks, on tõug, kes kannatab rohkem avameelsust kui nii mõnigi teine rahvas. Pidagem meeles, et isegi patriootilised Shakespeare'i kaasaegsed ei kuuldu olevat teda tauninud „Richard II“ või „Richard III“ pärast, kuigi kumbki ei anna inglastest kuigi hingeülendavat pilti. Ühekülgne ülistus toob tülpimust või pimestab. Igal juhul on ta kahjulik. Ning Muir, kes ilmselt on soojalt kiindunud oma sünnimaasse, ei mõtlegi olla ühekülgne ega erapoolik. Pilt, mis ta joonistab Šotist, vastab üldjoontes vägagi sellele, mida Edinburghi Penklubides kongressist osavõtjatele maalisid intelligentsemad ja huvitavamad šotlased. Muir kui oma rahva väljapaistvaim oleviku esseist oli otse kohustet kõnelema tõtt, nii nagu tema seda mõistis. Seda ta ongi teinud.

Tema kirjelduse järgi šotlased on rahvas, kel puudub sisemine tasakaal — vähemalt omas kodus. Nende omapära on kadumas osalt kõigehaarava industrialiseerimisprotsessi tõttu, mis enamiku rahvastikust on viinud suurtööstuse teenistusse, ja osalt seepärast, et rahval puudub kindel positiivne eesmärk, mis suudaks üles piitsutada energiat. Need, kellel on jõudu ja püüdlik-

kust, rändavad välja. Muu rahvas katsub elada oma elu edasi, kuid sisemise edasitunglemise puudusel ta langeb kergesti ohvriks inglise mõjudele — keelele, kombeile. Viimastel on sotsiaalselt suurem väärtus kui šoti omapärasel kommestikul. Masendav on Muiri peatükk Edinburghi kohta. See omaaegne Põhja-Briti Ateena näib kaotanud elumõtte. Ei ole enam huvikeskust, mis suudaks elustada ja koondada kõiki. Tänavail kõndijad on nagu reisijad väikesel raudteejaamal, kes hilineva rongi ootel pool-tüdinult, pool-huvitatult uurivad ümbrust erakordse hoolikusega. Vahe on ainult selles, et Edinburghisse oodatav rong ei saabu üialgi ja et ootus muutub kestvaks. Püütakse säilitada põliseid klassivahede ja „gentility“ traditsioone, rippudes kramplikult nende küljes ja andudes snobismile. Igaüks vaatleb, jälgib ja arvustab igauht, sest et õieti pole teha paremat ja positiivsemat. Sealjuures igamees hellitab lootust, et ta on parem kui tema naaber. Vaesed ja rikkad kihid on üksteisest eraldet nägematu müüri-ga. Kehviku ilmumine buržuua tänavale on sündmus, mida kiputakse teravalt taunima, kui see sageneb vähegi märgataval määral. Vanad ajaloolised chitised on muutunud agulielamuiks, mis kihisevad proletariaadist, suurelt osalt töötust, sest töötuid on Šotis suhteliselt palju rohkem kui Inglismaal, kus praegu jälle on algamas majanduslik tõus, kuna Šoti majanduslik elu läheb aina allapoole. Ning ka jõukam rahvas ei tundu olevat omal kohal: „Saab mulje, kui oleks tõelised elanikud äsja olnud sunnit lahkuma ja kui oleks ümber jalutav rahvas asunud linna elama lihtsalt seepärast, et majad olid tühjad.“ Raske pitseri vajutab elanikesse puritanism. Formaalse distsiplineerit käitumise taga, mis iseloomustab keskihti, peitub hulk tõkendusi, hulk esilepääsemata tunde, mis hävitavad tasakaalu, niipea kui šotlane näiteks tarvitab alkoholi. Puritanism näib olevat muide ka üheks põhjuseks, miks Walter Scott ei ole täiesti rahuldav kirjanik. Tema suur vitaalsus ei saanud väljapääsu ühel olulisemal alal — aistide elus, ta hoidus seda käsitlemast oma romaanides, mille tulemuseks oli liialdelt „rüütellikude“, „me-histe“ avantüüride toonitamine. Tema kirev, maitsetu, ta enda püstitet kodu, Abbotsfordi loss, mõjub oma ajaloolise esemete üliküllusega inimese majana, kes palavikuliselt kuhjas kõike, et lahti saada näriva sisemise defekti teadvusest. Kuid seda Scotti tavaliselt ei käsitleda — luuakse endale rahvusliku legendi Scotti täis harmooniat, uljust ja häirimatut õilsust, samuti nagu võltsitakse rahvusliku luuletaja Burnsi kuju. Burnsist on saanud idealiseerit patune, kes mingisse muinasmaailma siirdununa sai luba kõigiks neiks väärt-gudeks, mis teistele šotlastele oli keelatud, seepärast et ta neid tegi nii kaunilt. Ta on „šotlane“, kes on võtnud enda pääle kõik oma rahva patud, mitte et neid lunastada, vaid et neid teha ideaalselt nagu kord ja kohus, see tähendab, vabalt ja süütuult,

teispoole hääd ja kurja asuvas fantaasiamaailmas, paradiislikus kapsaaias, kus peitub hädaohutu, taltsetet madu; sest isegi Burnsi auväärsemad jumaldajad, šoti kiriku vanemad ja pastoriid, asetavad tema patud erikategooriasse, ning tema liha-himu on sama õigustet kui kuningas Taaveti oma. Ta oli patuoinas, kes aeti lopsakale karjamaale, kuna rahval tuli jääda kõrbe; ta oli jumal, kes pühitses hulkade kasinaid liialdusi oma piiramatu armastamise ja joomisega.“ Burnsi idealiseeritakse ja kadestetakse.

Teissugusel kujul kui Edinburghis avaldub puritanism või õigemini kalvinism Glasgow's, Šoti tähtsaimas keskuses. Seal maksab täiel määral võistluse põhimõte. Menu ärilisel alal tõlgitsetakse oma moraalse väärtuse tõendiks, ükskõik mil viisil see menu polekski saavutat. Nii osatakse olla hoobiga menukas äriinimene ja „pühak“. Kui jõutakse haljale oksale, siis lõhutakse otsekohe sillad enda ja oma endise ümbruskonna vahel, osalt selleks, et unustada, missuguse viletsuse ekspluateerimisega ollakse välja pääsenud kehvusest. Glasgow' rikkas kihis valitsevat ameerikalik maitsetus — nähtavasti umbes nagu meiegi tõusiklikumates perekondades, ainult suurejoonelisemalt. Nagu Ameerikaski, olevat seal printsipiiks potentsiaalne võrdsus, lootus omal jõul ja teiste kulul välja rabelda paremale elutasemele, kuigi alamaisse suhtutakse tõrjuvalt. Praegu see elu-suund ei olevat enam nii ilmne suure majandusliku languse tõttu, mis ei võimalda enam kiiret edasipääsu. Töötute rahvamasside sihitu kiratsemine olevat saanud Glasgow' kohta veel hoopis iseloomustavamaks kui Edinburghi kohta. Kehvistu Glasgow's erinevat inglise omast hoolimattuse poolest, millega seal näidatavat oma viletsust, täiesti püüdmata end teeselda jõukamaks kui ollakse. Kogu linn olevat täis aguliosi, kirjeldamatult räpaseid, sageli otse noobleimate tänavate kõrvul. Kuigi veel olevat palju rikkust, olevat üldmulje ka Glasgow's rusuv, sest elu-suund ei käivat enam üles, vaid alla. Takistada võiksid seda võib-olla ainult väga radikaalsed sotsialistlikud vahendid.

Mineviku elluäratamise Muir ei usu. Ta on teadlik sellest, et ajalooline Šoti on surnud. Tal puudub näiteks usk ka gaeli keele elustamisse, mida soovitatakse mõnelt poolt. Tema arvates reform peaks tulema sotsiaalne ja majanduslik, sest ainult selline uuendus suudaks šotlased uuesti liita rahvustervikuks. Praegu ei olevat Edinburghil ja Glasgow'l mingeid ühiseid huve, sama vähe nagu neid olevat Šoti kõrg- ja alamaa rahvastikel. Praegune rahvuslik liikumine, mil polevat mingit sotsiaalset programmi, osutuvat juba seetõttu fantastiliseks. See olevat kompromissliikumine, mille lipukirjaks olevat rahvuslus, kuid väga ebamäärast laadi rahvuslus, millele ei osatavat anda õiget sisu.

Oma isiklike muljete, kõneluste ja lektüüri põhjal võin lisada juurde, et Muir nähtavasti



# Kiri Karl Astile

tema 50-aasta sünnipäeva puhul

Armas Ast!

Ma ei tea, kus Sa praegu oled: Tallinnas, Pariisis või Addis Abebas. Samuti ei tea ma, mis Sa sel hetkel teed: ajad poliitikat, kirjutad novelli või katsetad ärialal.

Sest Sinust võib alati kõike oodata. Su asukohtade ja huvialade vahetamisvõimel ei näi piire olevat. Sa kaod vahel kuhugi universumi prao vahele, vajud äkki kui vits vette — ja sukeldad siis hoopis teises kohas esile. Lõbu on Su saatust enesele vahest kõike muud kui lõbu pakub. Sest jälgida. Ja seda isegi siis, kui see saatus Sulle Sa oskad kõigist halvustki võimalusist ometi kõige parema valida. Ning Sa tuled sandist seisukorrast välja isegi mitte võitja näoga, vaid nii: peaaegu oleks halvasti läinud, aga näe, ei läinud siiski...

Võitja eneseimestlus on Sulle ikka võõras olnud. Kuid päris võidetuna pole Sind ka keegi näinud.

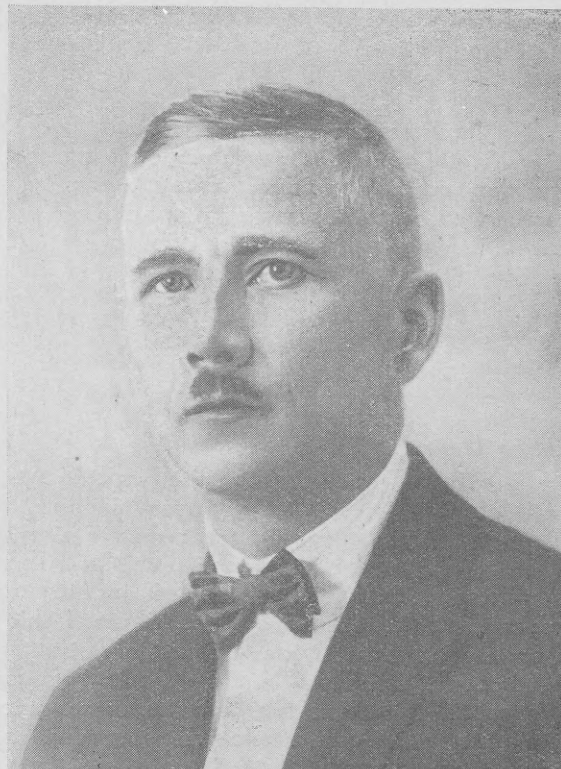
Olen Sind tunnud kaugelt üle poole eluea. Juba kalender on meid paratamatult teinud lähedasteks kaasaeglasteks. Lastena nägime umbes neidsamu Lõuna-Eesti maastikke ja inimesi. Olid ilusad maastikud ning huvitavad inimesed! Pisut hiljem elasime koos läbi oma nooruse tormi ja tungi järgu. Trotsisime ja parandasime maailma, kuni see omakord hakkas meid karmilt parandama. Ei olnud kummalgi suurt edu, ei maailmal ega meil. Maailm jäi umbes endiseks, ja meie omapoolt läksime ainult vanemaks ning saime pisut elutargemaks. Kuid päris õige elutarkuseni oleme vaevalt nüüdki jõudnud — ma arvan, õnneks. Ikka veel kihvatab mõttes nii maailma kui enese õnnestamise ideid. Ja nende ajal oleme hiljemgi tihti samu radu rännanud, vahel koos, vahel Sina ees ja mina taga, vahel vastupidises järjekorras.

Heites pilgu sellele aastate panoraamale, loeme enesele tihti pessimistlikku moraali: kui palju päevi, kuid ja aastaid kasuta kulutatud! Kui palju tühja tööd, sumamist pisisjade padrikus, millest ei jää isegi korralikke mälestusi!

See on aga kord juba nii, et iga vähegi ulatuslik samm elus eeldab ääretu määra pisisamme, askeldusi ja rähklusi, mille varju tõeline tegu

---

tõesti on tabanud asja tuuma. Šoti on jäänud Briti impeeriumi võõraslapseks, liiga kaugeks selleks, et selle eest hoolitsetaks küllaldasel määral, ning ilma autonoomiata, mis tal võimaldaks hoolitseda enda eest ise. Romantilist „rahvuslikku ärkamist“ ei ole loota juba energilisema inimainese väljavoolu tõttu, kuid ka suurte sisemiste vastolude pärast, mis on sajandite ja sajandite kestel alati olnud Šoti needuseks. Turist, kes joobub



ähvardub kadudagi. Elu inspireerib tegusid, kuid ta kulutab ka halastamatult sedasama jõudu, mida vajatakse tegudeks. Ja lõpuks, kui arvad, et oledki midagi saavutanud, siis näed, et oled teinud ainult Sisyphose tööd ning pead kõik otsast algama.

Seda ühe ja sama kivi märke veeretamist on meie põlv nii kibedalt tunda saanud!

Mäletad meie unistusi aastakümnete eest: inimkonnal, ühiskonnal, meie kaaskodanikel on tarvis ainult tõtt teada, et selle väärtuses veenduda ja oma elu sellekohaselt korraldada. On vaja inime äratada mõtlevaks olevuseks — ning ta jääb ka selleks.

Ja meie nooruse suurim tõde oli see: ei ükski rahvas vaja eestkostjaid, ei ilmlikke ega vaimlikke tsaare, vaid peab end ise valitsema. Demokraatia pärib maailma, kui ainult oma jõutundmisele jõuab! Samuti oleneb sotsiaalne ülekohus ainult nõrgemate eneste pimedusest ja organiseerimatusest. Tarvis nad vaid äratada ja ühiseks jõuks liita, ning nad ei unusta enam iial, mis nende kasule tarvis läheb. Selle selgitusmomendi tähtsus maailma arengus näis meile nii valdav olevat, et me sellele mõeldes ise põlesime kui tunglad.

---

Šoti maastiku ja ajaloo võlust, ei märka seda. Ta ei tunne Šoti nüüdishinge. Selleks on tarvis pikemat tegelemist oleviku probleemidega. Viimaseid Muir käsitleb julgelt ja otsustavalt, ning tema teost pole vastu võetud pahandusega, nagu oleks võidud karta, vaid selle tõsise lugupidamisega, mida väärrib õige, kuigi kibe sõna.

Ants Oras

Noh, hiljem tuli ka seda selgitust. Seda valmistasid ette tuhanded ja tuhanded samasugused tunglakesed, kuid muidugi võrratult enam senise maailma enese sotsiaalsesse ja poliitilisse ummikusse jõudmine. Ja väljudes lõpuks sest katastroofide järgust näis olevat saavutatud ideaal: meil ja mitmel pool mujal kõige täiuslikum demokraatia valitsus, mis ühtlasi eelduseks ka kõige õiglasemaks sotsiaalse elu korralduseks. Pikk kannatustekool pidi olema istutanud need väärtused kõigi teadvusse. Ei miski jõud ei pidanud neid sealt enam välja kiskuma!

Ja nüüd — vaevalt parkümmend aastat hiljem! Kuhu on need tõed-väärtused jäänud? Kas on see, mis sünnib meie ümber, unes või ilmsi?

Kuigi Sa praegu vist Eestis pole, kuid kahtlemata tunned Sa vähemalt suurtes joontes meie olukorda. Sa tead, millisesse ummikusse laskis see demokraatia enese ajada ja millisele „juhtivate autoriteetide“ psühhoosile maad anda. Ja seda kõik mitte poliitiliste tõdede tundmatuse pärast, vaid just nende kiuste, otsekui silmitust vihast ning vimmast nende vastu.

Mis sest, et kogu meie minevik kõneleb ainult meeletlikust võitlusest võõrast tõust isandate vastu, — aga vaat', nüüd anname enese meelega hämarapärase seiklejate saagiks, kes kogu oma ideoloogiaga olenevad neistsamust võõraist. Mis sest, et meie rahvas on enese praeguste tegelaste juhil vabaks ja iseseisvaks võidelnud, — aga vaat', meie ei lepi sellega, meie usume meelsamini neid nimetuid-tundmatuid, kes oma võimeid pole seni veel milleski avaldanud. Järjekindlus kuni ogaruseni: telegraafipost valitseb paremini rahvast kui demokraatlikult korraldatud rahvas ise!

Sa tunned kahtlemata ka meie praegust päevaküsimust. Valitsusvõimud teatavad: Me olime sunnitud võimu üle võtma, et seda mitte lasta uulitsa kätte minna. Kuid see sündis ajutiselt, meie riigi iseseisvuse, meie maa ja rahva tuleviku nimel. Meie ei taha diktaatoritena võimu pidada, vaid seda rahvale edasi anda, niipea kui olukord vähegi rahunenud. Nüüd arvame võivat astuda ses suunas esimese sammu. Hääletagu kodanik uue põhiseaduse poolt, mis tähendab jälle rahva-valitsuslikumale korrale ülemineku algust!

Kõik oleks korras, kui viimast üleskutset ei leitaks tarvilik olevat nii korduvalt ja järelejätmatult rõhutada — ajakirjanduses, kihutuskoosolekuil, organisatsioonide seisukohavõttudel. Mispärast ometi? Kas siis keegi peaks olema n o r m a a l s e m a l e korrale ülemineku vastu?! Kas peab veel kellelegi hakkama selgeks tegema, mis ta enese kasule tarvis läheb — kirjaoskaval, poliitika-aabitsat tundval maal?!

Aga tõenäoliselt on seda just vaja. Sest otsekui karmu immitseb ikka veel siit-sealt sõgedat viha, käärib enesehävitamispsühhoos, pahuvad ilmsi mõtlemisvõimetuse vesivõsus.

Vaata, armas Ast, meie põlvel on jube kõike seda jälgida. Kas võiksid kujutleda, et näiteks vene valitsus oleks 1905. aastal rahvale sel kombel Duumat pakkunud, aga rahvas sõrad vastu ajanud: Ei, meie ei taha! Andke meile telegraafiposte!

Kui ma Sinu tähtpäeva puhul Sulle just neist kurbadest asjadest kirjutan, siis veendumuses olles, et Sa ka ise sel puhul mõtteid mõlgutad oma senise elu saavutustest. Sest kõigi Su mitmekesiste harrastuste hulgas on ometi poliitiline selgitustöö, rahva ja kodaniku mõjustamine Su mõtete suunas olnud ikkagi esialal. Ja seepärast küsid Sa nüüd tahtmatagi: mis olen ma korda saatnud aastakümnete jooksul, kuidas kaasa elanud ühiskonna eneseteostustega ja kuipalju suutnud neid omapoolt mõjustada? Millised on tulemused? Ning kas pole siis Su endagi kokkuvõtte niisama pessimistlik kui minuigi oma?

Kuid ma poleks Sulle ometi kõigest sellest kirjutanud ja nii arga kohta osatanud, kui ma Sind nii hästi ei tunneks.

Tähendasin, et Sulle ühteviisi on võõras nii võitja enesega rahulolu kui ka võidetu meeletus. Sa mõte ja tegu on organiseeritud alati aktiivselt, Sa oled rünnanud edasi, hoolimata kõigist takistustest, ja miski pole Sulle paistnud lõplikult tühja tööna ning vaimu närimisena. Ja seepärast ei usu ma ka, et käesolevadki kogemused võiksid Sind lõplikult masendada. Vaid nad ainult kinnitavad Su rühti ja julgust, nagu on teinud seda varemmailgi raskeil aegadel.

Tõsi, igal suuremalgi optimistil on oma salurgas, kuhu ta pettumushetkil tõmbub, kus omad sandimad arved enesega peab ja paratamatult korjuba elukibeduse positiivseiks väärtusiks ümber töötab. Olen juba varem teisel osutanud, kuidas just kirjandus on olnud Sulle selleks peidupaigaks, kus Sa tõsieluliste pettumuste järele oled end kujutletud inimeste ja saatuste seltsis välja nukrustanud. Seal on ühiskondlikel hämarushetkil unistatud Su „Lumiste kõrguste poole“ ja „Valged naised“, seal elatud kaasa „Tuled sügis-öös“ ja „Mürgised viljad“, seal helluseni tunnetatud „Samud kaduvikku“. Vaevalt on kellegi tegelase näiliselt viljatud elujärgud nii viljakad olnud. Ja ma usun, et neil päevil, mil poliitiliste põhimõtete hindamine tundub mõnelegi anakronismina, Sinust peamiselt kirjutataksegi nagu kirjanikust.

Sinu seekordne paus avalikus tegevuses on olnud pikemaid Su elus. Milline pihtimusromaan, milline arveteõiendus enesega ilmub lähemal ajal meie kirjandusturule, kandes Karl Rumori autorinime? Ja kas suudad Sa seal nii sügavasse pessimismi süüvida, et Sul korjub piisavalt optimismi selle pineva töö jaoks, mida Sinult edaspidigi vajatakse?

Võta vastu oma igipõlise kaaslaste südamlük tervitus Su tundmatu asukohas!

Fr. Tuglas





*Neljaks kuuks lahingväljale jäänud sakslase lagunev laip, mille luudelt rotid on söönud liha*

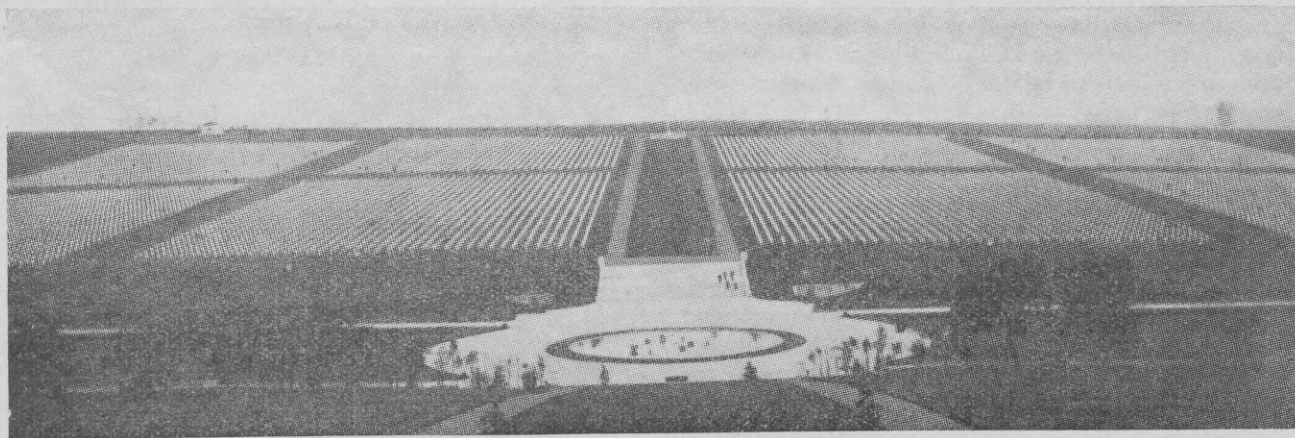
## VERDUNI MÄLESTUSPÄEVAKS

21. veebruaril k. a. möödus 20 aastat päevast, mil kitsal võõtaolisel maaribal Meuse'i jõe kallastel Verduni kindlustatud linna pärast tõusid teineteise vastu üles ja pörkusid hiiglaslikuks heitluseks kokku kaks võimsat tahet: sakslased soovides maksu mis maksab võita ja avada tee Prantsusmaa südamesse, prantslased püüdes iga hinna eest kaitsta linna ja mitte loobuda sammustki maast. Võiduhinnaks oli välja pandud kahest ühe Lääne-Euroopa suurriigi saatus.

Lakkamatult ligi kolmveerand aastat kestev võitlus kujunes oma hinna vääriliseks: maailm ei olnud kunagi varem näinud nii väikeses teatris mängitavat nii ägedat ja metsikut sõjamängu. Iga sammu maa, iga künka ja iga maja ahervarte pärast sõiditi meeleheitlikult ja see käis kümneid

kordi käest kätte, enne kui ühel poolel õnnestus seda tükiks ajaks oma valdusse jätta. Hulljulged rünnakud ja vasturünnakud, saadetuna tuhandete kahurite lakkamatust tüminast, vaheldusid kiiremini kui öö ja päev. Mürskudest rebestatud maad tammusid miljonid jalad, voor tõi vooi järele uut materjali alatasa keevasse katlasse ning viis tagasi, mis selles hiigelveskis oli muutunud kõlbmatuks. Ja ometi oli Verdun, mis sai kalmistuks ligi miljonile mehele, ainult avamänguks hiljem järgnevate suurvõitluste reas.

Verdun'i määratu keerise süngel ja suitsumattunud, kannatusist ja verest kootud foonile kerkisid selle heitluse kestes üles sätendavate tähtedena nimed: Douaumont, Vaux, Mort-Homme, Püha Tee ja palju teisi. Tol võitluse meeletul ajal



*Romagne'i kalmistu — lühikese, kuid ägeda võitluse tulemus, kus maetud 14 000 langenud ameeriklast*

# Virumaa minevikku avastamas

Tuntud Ida-Preisi muinsuseuurija Bezenberger on kunagi ütelnud muinsuste poolest kõige rikkama Ida-Preisi maakonna, Samlandi kohta, et see moodustavat „üheinsa suure kalmistu“.

Need sõnad tulevad tahestahtmata meelde, kui liikuda muinasteadlasena meie Viru rannikul. Aastaid 1600 tagasi, nn. rooma rauaajal, oli Virumaa asustatuid alasid Eestis. Tänu clavale merekaubandusele, eriti Visla suudme alaga, oli rahvas küllalt jõukas, et välja arendada olgugi välismaalt mõjustatud, kuid siiski omapärast ja tugevat kultuuri, mis peegeldub tollest ajast säilinud kalmetes ja neist päevavalgele tulevates arvurikastes muinasesemetes. Olgugi et ajahammas on oma tööd teinud ja nii mõnigi kalm üles küntud, leidub neid siin siiski igal sammul. Kui näiteks ära käia umb. 12-kilomeetriline vahe Kunda alevist Viru-Nigulasse, siis on teel kalmeid arvult peagu sama palju kui praegu asustatud kohti — külasid, asundusi jne. Suur kalmistu oli näiteks kuskil end. Malla mõisa põldudel; see on juba enne sõda läbi kaevatud ning leiud säilivad Moskva Ajaloo-Muuseumis. Sealsamas, Malla asunduse maal, üsna maantee ääres, Kelleraugu talu krundil on terve rühm vähemaid kalmeid; mõnisada meetrit siitkohalt loode poole näidati põllukoht, kust üsna hiljuti leitud kündes mõningaid asju — seegi on endise kalme jäänus; ja umbes samal kaugusel kirde poole — kuid juba Kuura küla piirkonnas —, kõrgel paekaldal suurepärase vaatega kalda all asetsevale rohe-

lisse uppuvale külale ning kauguses sinendavale merele — asetseb pikal moreenseljaku terve kalmete rida. Lähed paar kilomeetrit edasi, ja Iila külas, üsna maantee serval, on suur, üle 60 m pikk kalmistu. Ning samasugune kalmistu kaevati läbi mõni aasta tagasi Viru-Nigula läheduses, Pada küla juures. Niiviisi võiks jätkata teekonda peagu Narvani...

Allakirjutanal oli võimalus tutvuda tänava Viru-Nigula kihelkonna muinaskalmetega, toimetades seal kaevamisi Ülikooli Arheoloogia Kabineti ülesandel. Tänavused kaevamised erinesidki natuke tavalistest — tuli katsetada paaris kohas heas lootuses leida midagi võimalikult „representatiivset“, sest Arheoloogia Kabineti juhataja prof. H. Moora algatusel oli otsustatud kutsuda Eestisse külla muinasteadlasi meie lähemalt naabermaalt — Rootsist, Soomest, Lätist ja Saksast — ning korraldada lühiajalist ekskursiooni mõningate huvitavamate muinaspaikadega tutvumise ja lähema töökontakti loomise eesmärgiga. Arheoloogia Kabineti ruumes oli seks puhuks korraldatud näitus, kus püüti tüübilisemate väljapanekute näol tutvustada külalisi viimaste aastate töö tagajärgede ja uute üleskerkinud probleemidega.

Kuid pöördume tagasi Virumaale, millele oli pühendatud ekskursiooni teine päev. Olles põhjalikult tutvunenud rahvusvaheliselt tuntud Kunda kiviaja leiukohaga — millega kaevaja ise, mag. R. Indreko on tutvustanud lugejaid juba „Tänapäeva“ eelmises numbris — siirduti nooremisse ajajärku, sellesse, millest oli jutt

---

tähendasid need valulised sõnad inimlikkude kannatuste haritippe ja surma, — kõige üksildasemat, abitut surma kesk kokkukuhjatud inimmerd, jäädes päevade, nädalate ja kuude kaupa isegi matmata.

Tänapäeval aga need võitluspaikade nimed — heroilised ja täis kibedat leina — tähendavad kõiki raskusi ja viletsusi ületava vastupidavuse ja kangelasmeele võrratut musterkuju. Nad on saanud valdavaks tõendusiks selle kohta, et suurem kui ükski sõjamasin, vägevam kui ülekaal ja ükski teine jõud on kangelaslik hing, mis elab inimese sees. Ei rahena rabisev mürskude sadu, ei uduna mattev gaas, ei nälg ega janu ei suutnud Verdun'is murda ta visadust.

Me teame, ta ei suuda seda mujalgi, ei suutnud seda ka meie Vabadussõjas. Ning kui me nüüd hetkeks meelde tuletame 20 aasta eest läänerindel

vahutanud hiigellahingut, siis mitte ainult seepärast, et ta oma jõududelt kujunes tohutusuureks, et ta osutus Entente'i kindlaks valliks, mille vastu purunesid sakslaste uhked vallutaja-plaanid, vaid ka imetluse- ja aukartusetundes selle inimliku hingesuuruse ees, mis selge väljenduse leidis Verdun'i öudsetel väljadel. Me usume, et isamaa-armastus, mis alatasa tiivustas sealseid võitlejaid, võib olla ihaldusväärseks eeskujuks ja unustamatuks mälestuseks kõigi aegade võitlejaile.

Nüüd on Verdun suur kalmistute maa, ja ta nimi on saanud kõnekäänuliseks suurejoonelise elu hävitamise kohta.

Kuid hävitades elu teenis sellega sõdur, kes ohvriks tõi kõige kallima, mis ta omas — oma elu — ühte ja kõrgemat eesmärki: ta teenis oma rahva tulevast elu.





Foto Moora

Baltimaade muinasteadlaste ekskursioon Kallastel

ülal. Nagu juba öeldud, oli allakirjutanu ülesandeks lahti kaevata mõni varem rauaaja kalmistu. Tegelikult kaevati ülalnimetatud Malla ja Kuura kalmistel, kuid vähemate tagajärgedega, kuna nii ehitusviisi kui ka leidude poolest kõige huvitavamaks ja mitmekesisemaks osutus kalmi Iila küla juures. Kalme suuruse tõttu polnudki võimalik seda lahti kaevata tervelt, vaid piirdui esialgu väikese idapoolse osaga, mis andis aga siiski juba üsna iseloomustavaid tagajärgi. See oli nn. tarandikutüüpi kalmistu, koosnedes — nagu see tol ajal oli kombeks Põhja-Eestis — madalate paekivist müüridega piiratud neljanurgelistest kambritest, tarandeist. Tavaliselt on tarandik-kalmistud tekkinud sel moel, et on ehitatud pikergusi tarandeid järk-järgult teineteise otsa, mille tagajärjel kalmistu kasvas lääneida suunas mitukümmend meetrit pikaks, olles sealjuures keskmiselt umbes 1—15 m lai. Iila kalme konstruktsioon näis aga olevat natuke keerulisem, kuna siin suurematele, n. ö. kalmistu tuuma moodustavatele taranditele oli juurde ehitatud külgedele veel väikesi osakondi. Kalmistust saadud leiud — mõned sõled, käevõrud jne. osutasid, et kalmistut — vähemalt selle seni lahti kaevatud osa, on tarvitatud peaaesjalikult umb. a. 200—300 vahel peale Kr. sünd., s. o. ajal, mil algas Virumaa kultuuri suurim õitseng. Arheoloogilistel kaevamistel juhtub aga sagedasti üllatusi. Nii ka siin. Pani juba algusest peale natuke imestama, et ühes põllukividega täidetud kambri puudusid mõned kivid, või olid nagu koomale lükatud, jättes vabaks kolmeharulise T-kujulise tühiku. Suur oli aga üllatus, kui leiti siit kolm inimluustikku, igast tühiku harust üks, jalgupidi koos. Keskmine neist kuulus nähta-



Foto Saadre

Kivikalmu kaevamas Kuura külas. Kalmistu jätkub kitsa seljandikuna paremale

vasti jõukale põllu- ja ühtlasi sõjamehele, kuna tal oli kaasas täielik varustus, alates vikatitest ja lõpetades igapäevaste tarbeasjadega — nagu nuga, tulusraud ja tualettesemena suur ilusasti orneeritud luust kamm. Seegi luustik tohiks olla lugejaile juba tuttav agara kaaskaevaja, hr. E. Rotmani kirjutisest „Tänapäeva“ septembri numbris. Huvitavaks teeb selle leiu asjaolu, et see luustik — ja arvatavasti ka mõlemad teised — polnud maetud ajal, millest üldiselt pärit kalmistu, vaid ligi tuhat aastat hiljem, nimelt umbes 12.—13. sajandil, nagu see selgub temale kaasapandud mündist ja teistest asjadest. Kas oli see mõni eriline pieteeditunne või muu põhjus, mis sundis teda matma vanasse kalmistusse, selleks eemaldades sealt mõned kivid — seda me ei tea.

Virumaa vanema rauaaja kalmistud on oma rikkuse ja ainulaadse ehitusviisi tõttu juba ammu juhtinud endale muinasteadlaste tähelepanu ja neid on palju kaevatud, ka juba enne Eesti iseseisvus-aega. Uuemate uurimuste najal on kindlaks tehtud, et Virumaa tänapäeva asustuse juured ulatuvad tagasi vähemalt mõnisada aastat enne Kristuse sündimist, et praegused sadamad ja maanteed olid osalt tarvitusel juba muistsel ajal, ja et virulased oma suurima jõukuse ja ekspansiooni ajal — esimesil sajandil peale Kr. sünd. — olid need, kes metsastajatena liikusid kaugele üle Soome lahe ning olid Soome koloniseerijad. Siiski on veel palju lahendamata küsimusi, ning muinsuste poolest üliirikas Virumaa pakub kindlasti „labidatööd“ veel mitmele põlvele, enne kui annab välja kõik oma mineviku saladused.

M. S c h m i e d e h e l m.

## G. E. Luiga 70-aastane

Väga vähe on neid mehi, kes, kord maitse-  
nud ajakirjanduse hea- ja kurjatundmisepuu vil-  
jast, saaksid loobuda ajakirjaniku kutsest, anduda  
täielikult mõnele teisele alale. Ainult paranda-  
matu haigus või surm kisub ajakirjanikuks sün-  
dinu toimetuse töölaualt.

Haigus on põhjuseks ka sellele, et Georg  
Eduard Luiga (sünd. 27. veebr. 1866. a.)  
seitsmekümne aasta künnisel pidi panema sule  
paljukirjutanud käest. See loobumine polnud  
vanale ajakirjanikule kerge, selle vastu on protes-  
teerinud vaim ja meel, kuid tõve vastu ei saa ini-  
mene parata.

G. E. Luiga, loobunud õpetaja ametist, asus  
Tallinna 1901. aastal ja andus ajakirjanduse  
tööle, mida tegi ligemale 35 aastat, sellest „Päe-  
valehes“ juhtiva toimetajana 27 aastat. Seda on  
palju töö jaoks, mis põletab inimest nagu tuli  
peergu kahest otsast, mis tapab närvid kiiremini  
kui ühelgi teisel kutsealal. Ent G. E. Luiga jäi  
hoolimata kõigest kuni viimse tunnini toimetaja  
töös nooruslikult erksaks, vaimult värskeks ja  
meelelt elurõõmsaks.

Keegi on ütelnud, et ajakirjanik peab olema  
elukunstnik, sest käib ju tema sule alt läbi mit-  
mekülgne elu kõigi oma suurte ja pisikeste mu-  
rede ja röömudega. Ja G. E. Luiga tunneb seda  
elukunsti ülimal määral ning on seda õpetanud  
ka teistele, ajakirjanike nooremale generatsioo-  
nile.

G. E. Luiga on suur ja hindamatu. Oma su-  
lega, mis vahest on lõiganud valusasti vaheda  
noana, on ta meie rahvas juba raskel Vene surve  
ajal kasvatanud iseteadvust ja seega loonud alu-  
seid meie riiklikule rippumatusele ja rahva ise-  
seisvusele. Sellal oli ajakirjaniku töö mitmekord-  
selt raskem kui meie päevil. Pidi olema hiigla  
hulk optimismi ja usku tuleviku parematesse päe-  
vadesse, et mitte tunnista ennast võidetuks  
võitluses vene võimuga, politseimeistrite, tsenso-  
rite ja kuberneridega. Seda optimismi ja usku  
oli G. E. Luigal ning neid oskas ta anda edasi ka  
rahvale.

Noore kooliõpetajana sai G. E. Luiga tunda  
ülekohut ja nägi võimutsevat ebaõiglust, mis val-  
mistasid temale mõruidaid silmapilke. Kuid ei  
ole kurja ilma heata: see kibe nooruserohi avar-  
das silmapiiri, kasvatas selgroogu ja küpsetas  
maailmavaate, mis tegutsemise juhiseiks seadis  
kõrge moraali ja õigluse. Seepärast siis on G. E.  
Luiga ajakirjanikuna armuta andnud pihta eba-  
õiglusele, ükskõik missugusel kujul see ennast aval-  
danud, ning seisnud kartuseta tõe ja õigluse eest.

G. E. Luiga ei ole kunagi püüdnud erilist  
kippuda esile ega panna endast kõnelema, vaid  
on teinud oma tööd tagasihoidlikult, luues püsi-



vaid ühiskondlikke väärtusi ja näidates sageli ras-  
ketel päevadel sihte, mille poole tuleb püüda.  
Ta pole ununud kaasa ülimumoodsate voolude ja  
teooriatega, ka ajakirjanduse töö alal mitte, vaid  
on nõudnud, et kõigis asjus valitseks täpsus ja  
selgus. Omal ajal, kui keeleseppade mõjul vägisi  
kippusid lehe veergudele ultrauued, mõistmatud  
sõnad, nimetas G. E. Luiga seda pilklikult „hal-  
bade ristsõna-mõistatuste kirjutamiseks“. Aja-  
leht peab olema niisugune, et teda igauks saab  
lugeda ilma uute sõnade sõnastikuta, see oli G. E.  
Luiga põhimõte.

Kahtlemata on G. E. Luiga jätnud sügavaid  
jälgi meie ajakirjanduse ajalukku, sest ta on tei-  
nud kaasa meie ajakirjanduse arenemise täna-  
päeva tasemeni, on omalt poolt aidanud ehitada  
seda vundamenti, millele tugeneb meie ajakirjan-  
dus, seades üles nõudmise, et ainult moraalselt ja  
eetiliselt kõrgel seisvad inimesed võivad olla aja-  
kirjanikud, sest neil tuleb otsustada teiste ini-  
meste üle.

Kuid mitte ainult ajakirjanikuna, ka publitsi-  
stina on G. E. Luigal suuri teeneid riigi ja rahva  
ees. Me mäletame kõik, missugust pöörast kihut-  
ustööd tehti välismaal meie maareformi vastu.  
Meid tembeldati enamlasteks, röövliteks. G. E.  
Luiga haaras sule ja kirjutas 1920. a. „Agrarre-  
form in Eesti“ ja 1924. a. „Die neue Agrarver-  
fassung in Eesti“, millised raamatud olid vastu-  
mürgiks hoolimatule kihutustööle ja meie riikliku  
prestīži jõhkrale mahakiskumisele.

Nüüd G. E. Luiga ei kirjuta enam. Tervis ei  
luba. Kuid lohutagu teda teadmine, et see, mis ta  
on juba andnud meie rahvale, on suur, ilus ja  
hea, mille eest rahvas võib olla tänulik vanale  
ajakirjanikule.

J. Taklaja



# Tartu renessanss

Kui 30 aastat tagasi ilmus esimene Noor-Eesti album, siis küsiti kellele sellist kallist ja hästi illustreeritud raamatut on tarvis, kes säärast raamatut loeb, kes suudab teda osta! Ei olevat aeg Eesti rahvale sääraseid raamatuid pakkuda. Rahvas olevat vaene, pidavat rasket tööd tegema, kust võtab ta aja säärase tööde lugemiseks. Neid raamatuid võib enesele lubada ainult aristokraatlik seltskond. Kus on meil säärane seltskond, või tahab Noor-Eesti säärast ühiskonda luua?!

Seda vaimlist ja majanduslikku kultuuri liikumist Tartu ühiskonnas 40—30 aastat tagasi on nimetatud Tartu renessansiks. See oli ajajärk, kus hakati väljapääsu otsima ummikust, kuhu meie sattunud olime n. n. venestuse ajastul. Nõuti intensiivsemat põllumajandust, nõuti paremate põllutööriistade tarvitamisele võtmist, kunstväetise rakendamist põllusaagi tõstmiseks, sordi parandust. Põllumehele abiks pidi astuma õpetatud agronoom. Asutati ühispanku, et võimaldada odavamalt krediiti põllumajandusele, kaubandusele ja tööstusele — kõik aina selleks, et masinate ja kunstliku põlluharimise teel inimest vabastada töö orjusest ja viletsusest, et väikseima jõupingutusega saavutada suuremaid tagajärgi.

Pole midagi imestada, et selle Tartu renessansi ajastu lävel tekkis meil ka vanem kirjastus, ehitati teatreid ja tekkis kunst, arhitektuur ning skulptuur. Ma ütleksin nii, et kõik need kultuuri nähted ja üritused võivad tekkida ikkagi rahva seas, kes on juba nii jõukas ja niivõrd vabanenud masinate kaasabil töö orjusest, et temal on vaba aega. Ja tõesti, kirjastused kannatavad mitte tööpuuduse, vaid tööjõu puuduse all!

See masinate rakendamine Eesti ühiskonna teenistusse on kutsunudki esile nähte, mida meie kutsume tööpuuduseks ja majanduse kriisiks üliküllusest. See ongi see 40—30 aasta jõupingutuse lõppsaavutus. Kas eesti ühiskond on selle tagajärjel hukatuse teel?

Kümme aastat tagasi, kui asutati kultuurkapital, siis räägiti, kirjutati ja ennustati kõike halba, kultuurkapital võimaldavat kirjanikel elada ilma tööd tegemata. Aga asjatundjad ütlevad ja peale kultuurkapitali asutamist ilmunud tööd tõendavad ümberpöörduvalt — kirjanduse tõusu ja õitsengut, mis vaevalt võimalik oleks olnud kirjaniku majandusliku viletsuse ja viireluse juures!

Aga see hädaldamine ja kurja ennustamine on ju vana tuntud lugu. 60 aastat tagasi tekkis vaidlus J. Hurda ja von Samsoni vahel: mis saab siis Balti ühiskonnast, kui maarahva noorsugu hakkab gümnaasiumis käima ja õpib matemaatikat ja loodusteadust. Ühiskond minevat siis hukka! v. Samsonil oli õigus, see endine ühiskond läks uperkuuti, aga ega seepärast eesti rahvas hukka

länud. Ta korraldas ühiskonna ilma paruniteta. On ilmunud prohveteid, kes kuulutavad, et see olnud halb: tagasi parunite juurde, siis polnud tööst puudus, rahval olnud tööd! Eesti rahvas pidavat tööd tegema, ainult parunid võivat elada ilma tööta, ilma et nendel oleks oodata hukatust!!!

Tuletagem ainult meelde meie tänapäeva „raf-fuslaste“ propagandat 40 aastases hukatuse teest, mil eesti rahvas viibinud!!!

## Tööpuudus ja maapealse paradiisi kuulutajad.

Üliküllusest tingitud tööpuudus on meil ja mujal esile mananud paradiisi kuulutajaid, antagu ainult võim ja valitsus nende kätte, otsekohe saavad sisse maapealse paradiisi, kui aga sellega nõus ei olda, siis katsutakse sõjariistus võimu haarata. Meie oleme umbusklikud, sest sääraseid katseid on juba tehtud, aga paradiis on jäänud tulemata. Ja kuigi paradiisi maade propaganda meie ühiskonna korda maha teeb, siis näib küll nii olevat, et esialgu peavad küll meie sead ja lemmad aitama paradiisi prohvetite maa laostatud majapidamist rekonstrueerida, võib-olla et tulevikus ka meie noorsool tuleb oma jõudu rakendada naabermaades laostatud ühiskonna korra ülesehitamiseks.

Meil ei ole paradiisi ennustajate vastu midagi. Parema tuleviku — paradiisi-ennustusi on ikka olnud. Enne harrastas seda ainult peamiselt kirik, kuigi tema paradiis oli minevikus, aga tuleviku riik oli võimalik ainult sealpool elu, peale surma. Paradiisi kuulutamise rahva masse valitseda ja vaos hoida, seda kunsti on tänapäeva propaganda meistrid kirikust õppinud, nagu Hitler ja teised ise tunnistavad!

Oleme juba öelnud\*), et renessansi ajastust peale, kus inimene uute leiutistega alustas looduse jõude oma teenistusse rakendama, ei ole lakanud ka utopiate, maapealse paradiisi ennustamise ja ülesehitamise katsed. Tuletagem meelde Thomas Morust, Campanellat jne. Iseäranis elavaks läksid maapealse ühiskonna õiglasema ja õnneliku-ma korra ennustamise katsed 19. sajandil. Fourier'ga alates on järgnenud üks sotsialistide poolt konstrueeritud parem ilmakord teisele. Peaks ütleva utopistidele: loogem uusi paremaid maapealse ühiskonna korra kujutusi, midagi sellest jääb ikkagi inimkonna kasuks püsima. Aga oleks meeletus mõne paradiisi kujutust hakata vägivaldselt ellu viima. Aga meist idas ja läänes ilmasõjas kokkuvarisenud suurrahvaste juures on katseid tehtud, kuid varsti ilmneb neis mais kirikus kuulutatud tõde, et paradiis oli minevikus, aga parem kord inimestele tuleb peale surma, mis järgneb näljale ja viletsusele. Seepärast meie ei

\*) Vaata „Tänapäev“ nr. 1, 36 a. „Tööpuudus“.

## Tõde ja õigus eesti tsiviilseadustiku eelnõus

### III

Praegusaja kultuurilise ühiskonna aluseks on perekond. Siin sünnib ja kasvab inimene, siin areneb tema tegevus, elu; siin on tema kodu. On seepärast arusaadav, miks iga tsiviilseadustik pühendab erilist tähelepanu perekonnale. Perekond, see kehastab rahva traditsiooni ja tõekspidamisi. Kahjuks meie eesti perekond ei moodusta endast praegu veel küllalt kindlakskujunenud mõistet. Meie patriarhaalne talupojaperekond, millel olid lihtsad talupojalikud traditsioonid, on kadunud. Meie jõukam kiht on suuremalt osalt tõusiklik ja ilma traditsioonideta; intelligents on aga veel noor, esimesepõlvne, pinnapealne. Materjaalne olukord on meil säärane, et haritlane-mees ei suuda üksi niipalju teenida, et naine võiks enast täielikult pühendada kodule ja lastele. Ta peab teenima! See lõhub meie perekonda, eriti keskkihi juures. Sealjuures on meil suureks rahvuslikuks hädahooks laste vähenemine sündivus. Eriti kurb on lugu, et just haritlastel on vähe lapsi, kuna just haritlaskond annab igas riigis selle kihi, kes riiki valitseb ja korraldab. Sealjuures ilmneb veel rahva valgumine maalt linna ja samuti põliste talude võlgadega ülekoormamine. Need on tõsised küsimused, mis tsiviilseadustiku loojal seisavad ta töö juures silmade ees.

Balti-saksa traditsioonid, millistele BES perekonna rajab, on selged ja lihtsad. Mees muretseb perekonnale ülalpidamist, tema sõna on perekonnas otsustav. Naine on tema hoole ja vastutuse all oma isiku ning varaga. Naise hooleks on kodune talitus. See idüll võis omal kohal olla jõukas balti ühiskonnas. Kuid see pilt ei ühtu meie tõelikkusega. Meie taludes, kus elab valdav osa meie rahvast, teeb naine väsimatult mehe kõrval füüsilist tööd, aidates perekonna hüvangule kõigiti kaasa. Vargamäe Reet on tüüpiline eesti taluperenaine, nagu neid töötab kümneid tuhandeid meie taludes. Tundub, et BES normid, mis seavad naise mehe

hoolekande alla, ei vasta selle tööka naise õigustundele, ei vasta ega ole iialgi vastanud valdava osa meie rahva õigustundele. Pealegi kus me põhiseadusega naise olemine tunnustanud riigi valitsemisel üheõiguslikuks mehega, kõlavad BES eeskirjad mälestusena mingist kaugest kadunud maailmast. Moodne naisõiguslus on samuti teinud oma töö; see liikumine on naisele andnud iseteadvuse ja see on tegur, mida tuleb arvestada.

Ei ole siis kerge sellistel tingimustel anda meie tsiviilseadustikus abikaasade varavahekorraledele kuju, mis oleks meie rahva eluvahekorraledele vastav ja tabaks ühtlasi meie rahva õigustunnet. Tuli peatama jääda Ungari õiguse eeskujul, varasoetise-süsteemil, mis ühendab eneses slaavi õiguse varalalusust ja germaani õiguse varaühendust. Kuid oleks ekslik arvata, et see süsteem oleks täieliseks uuduseks. Tema eod leiduvad ka meil seni kehtivais süsteemes, eriti Liivimaa linnaõigues. Kuid võime julgesti ütelda, et see oleks üheks olulisemaks muutuseks meie uues eraõiguses, kus kohtupraktisil ja õiguse teoreetikuil on suur tööpõld ees.

Andes naisele üheõigusluse mehega, pole seadusandja unustanud ka „tulevast põlve“, l a s t. Nii määrab eelnõu § 22, et juba emaihus olevat inimloodet loetakse õigusvõimelikes, muidugi eeldusega, et ta sünnib elusalt. See norm võimaldab kohtuid lapse huve tulevikus palju tõhusamalt kaitsta kui kehtiv BES.

Vallaslapse küsimus on kõigis kultuurriigis akuutseks probleemiks. Vabad Skandinaavia rahvad on kehtitanud siin pöördelisi seadusi, asetades küsimuse avalikõiguslikule alusele. Meil Eestis on naisliikumine museas vallaslapse võtnud oma kaitse alla, kuid tundub, et eelnõu selles küsimuses on jäänud siiski liialt konservatiivseks. Tundub, et meil väikerahva juures, kus rahva juurdekasv on minimaalne, ei pääse mööda Skandinaavia eeskujust, korraldada vallaslapse saatust avalikõiguslikul alusel. Rahvuspoliitilistel kaalutlustel olemine sunnitud seda tegema. Meil on tähtis, et iga last

---

saa pooldada maapealse paradiisi kuulutajaid, kes sõjariistadega katsuvad oma unistusi ellu viia. Meid huvitab küll küsimus, missugune ühiskonna kord ei vastaks olukorrale, kus toiduainete küllus ja masinate rohkus võimaldaks inimestel elada, ilma et neil tarvis oleks oma tarvete rahuldamiseks tööd teha, vaid iga inimene teeks tööd oma ande ja oskuse järele. Küsimusele vastust leida

pole kerge. Siin ülepeakaela tormamine oleks kergemeelne, võime varsti muutuda mõne suurrahva käes katsejäänesteks.

Meie teame, et meist kaugemale arenenud maad — Inglismaa ja teised — ei ole laskunud peadpööritavasse katsetesse ühiskonna korra alal, vaid võtavad tööpuudust kui paratamatut nähet.



korralikult toidetaks ja kasvatataks. Uus kriminaalseadustik näeb ette karistusi vanemaile, kes oma lapse jätvavad abitusse olukorda. Ka tsiviilseadustiku koostamisel on püütud vallaslapse olukorda parandada, kuid tulemused pole just suured. Nii on isale ette nähtud võimalus tunnustada vallaslast seaduslikuks. Samuti võib laps või ta ema nõuda lapse seaduslikuks tunnustamist kohtuotsusega, kuid väga piiratud määral. Mõnes suhtes osutuvad aga eelnõu normid karmimaks, kui kehtiva BES reeglid. Näit. § 391 määrab, et isa kindlakstegemise nõuet võib tõsta hiljemalt enne kahe aasta möödumist lapse sündimisest. BES ei tunne sellist takistust ja pole põhjust seda luua ka tulevikus, sest selle läbi kannataks ainult laps. Seadustikku on jäänud ka „teiste meeste“ vaie (*exceptis plurium concumbentium*).

Arvatavasti peaksime meie kui väikerahvas vallaslapse küsimust lahendama teistel põhimõtetel kui suurrahvad, kus rahva juurdekasv niikuinii on suur.

#### IV

Perekonna elus on suur tähtsus ka pärimisõigusel. Ka sel alal tunneb BES mõningaid institute, mis on kord väga elulised olnud, kuid millest moodsa õigus on loobunud. Mainiksime siin ühe abikaasa surma korral teise kasuks edasikestvat varaühendust või varaühisust, kus lesele selle vara suhtes kuulub eluaegne kasutusõigus, kuna lastel selle vara suhtes on ainult ooteõigus, mis teostub alles teise vanema surma korral. See institut on omal kohal ehk siis, kui lesk järele jääb alaealiste lastega, kuid tal pole mõtet täisealiste laste suhtes, eriti kui ema uuesti abiellub ja isa varandust ainult enese ja lastele võõra mehe huvides kasutab. Eelnõu on loobunud sellest instituudist, katsudes lese huviseid arvestada päranduse osa määramisega.

Tunduvalt on eelnõu vähendanud nende sugulaste hulka, kes võivad seaduse järgi pärijaiks olla. BES ei tundnud siin mingit piiri. Eelnõu järgi viimasteks, s. o. neljandas järjekorras pärijateks võivad olla vanavanemate vanemad ja nende alanejad. Näib, et ka siin on pärimisele kutsumisega liialdatud, sest tõelisest sugulusvahekorra ei saa siin enam juttu olla; need on „naervad pärijad“. Paremp juba pärandus langegu üldsusele, riigile kui sellistele võhi-võõrastele isikutele.

Eelnõu teeb lõpu suulisele testamendile. Ka kodune testament peab olema kirjalik. Ainult erijuhtudel, sõjategevuse ajal või lähedase surmahädaohu korral võib testamendi teha ka suuliselt kahe tunnistaja juuresolekul, kuid tunnistajad peavad seda kohe kirja panema. Sel-line testament kaotab aga jõu, kui tema tegemisest on möödunud üks kuu ja ta tegija on veel

elus. Suuline testament oli meie kohtupraktises tänini kaunis kahtlane asi, siin esines palju vales-tunnistajaid. Seepärast sellise testamendi väljalülitamine meie õigusest on tervitatav nähtus.

#### V

Eesti on ülekaalukalt põllumajanduslik riik. Seda asjaolu peab arvestama ka tsiviilseaduse koostamisel. Nii paradoksaalne kui see ka on, agraarerakondadel on meie riigis olnud suur mõju, kuid see mõju oli sihitud peaaesjalikult igasuguste soodustuste hankimisele üldsuse arvel, igat sorti laenude ja muude majanduslik-kude soodustuste muretsemisele, kuid mis tänini peaaegu täiesti unustusse on jäetud, see on põlluharija kihi ideeliste aluste eest hoolitsemine. Politiseerijad agronoomid nägid meie põllumehe edu ja tulevikku ainult kapitalistlikes huvides, kuna vaim jäi unustusse. Ometi ei õigusta väikerahva iseseisvust veel peekonipõrsad ja võitunnid ning nälg kapitali järele, vaid omapärane kultuur, rahvuslik vaim. Selle rahvusliku vaimu ja talupojakultuuri rajamisel on ka seadusandjal mõjuv sõna kaasa ütelda. Kõlab jällegi paradoksina, kuid just meie agraarerakonnad olid riigikogus kõige agaramad kaotama seadusi, mis nende arvates takistavad talurahva „vabadust“. Nii kaotati kergel käel takistused, mis talurahvaseadustes leidsid talumaade liiga väikesteks tükkideks jagamiseks. Neil seadusil oli ometi suur sotsiaalpoliitiline mõte — hoida ühiskonnas nii tähtsat, elujõuliste talunikkude kihti. Selles kihis näevad riigi tugevust sakslased, prantslased. Selle kihi loomises nägi Vene keisririigi uuestisündi Stolõpin, suurimaid Vene riigimehi enne Maailmasõda. Me oleme aga selle kihi porsistumiseks, proletariseerimiseks väravad pärani lahti teinud. Samal ajal pärimisõigus vaatleb talu kui mingisugust kapitalistlikku kaitist, mis vanemate surma korral tükeldatakse, „tolmustatakse“ elujõuetuiks lapikesteks pärijate vahel ja seda tihti nende laste arvel, kes oma elujõu on matnud talu paremale järjele tõstmiseks. Pärusvara (Erbgut) institut, mis keelab vanematele testamenti teha ühe pärija kasuks talu kohta, mis nad ise olid sugulastelt pärinud, soodustas omalt poolt talude tükeldamist ja võlgadega koormamist pärimise korral.

Kui meil mõne nädala eest Riigimajandusnõukogus kõne all oli nn. agraarkava, mis põllumajanduse arenemise sihtjooni peab kindlaks määrama lähemate aastate jooksul, siis vaieldi paljude küsimuste üle, kuid me ei kuulnud midagi neist kaalutlusist, kuidas kõrgemate rahvusriiklike huvide nimel kavatsetakse kindlustada meie talusid liigse tükeldamise eest. Ei tohi ju unustada, et meie kliimas ja maapinna tootvõime juures elujõuline talu vajab kindlat minimaalset maaala. (järgneb)

# Eraalgatus ja riik

Eesti valitsus seisab eramajanduse ja eraalgatuse platvormil. Seda on ta korduvalt kuulutanud.

Politiilises elus on meil viimasel ajal majanduslikud küsimused kõige vähem tooniandvad. Tähelepanu tulipunktiks on rohkem formaalsed küsimused, nagu põhiseaduse tõlgitsemine ja parandamine.

Näib, nagu ei ähvardaks eramajandust ja eraalgatust mingi oht. Siiski on eramajanduse ringkonnad teisel arvamusel.

Valitsuse tööstuskavade puhul rõhutati ajakirjanduses korduvalt, et kaalul on meie majandussüsteemi küsimus. Riiklik sektor rahvamajanduses on niigi väga tugev ja ei tohi teda rohkem areneda lasta. Majandusminister aga seletas, et eraalgatust on vastavatel aladel asjalt oodatud: kuna teist tegijat pole, siis olgu juba riik.

See vaidlus on vägagi mõtlemapanev. Eks arenenud majanduse riiklik sektor senigi — olude sunnil ja mitte seepärast, et eramajandust ei tahetud. Eramajanduse platvormil püsisid ju kõik Eesti valitsused ja tõendasid seda ka tegudega.

Kuid — võtame meie lootusrikkama tööstusala: põlevkivi. Siingi tegi riik pioneeritööd; ja praegugi, kus riikliku tööstuse kõrval on tekkinud teisi, jätab vaba võistlus riigi ettevõttele küllalt ruumi.

Kas pole asi nii, et suuremad üritused tööstuse alal kujunevad paratamatult riiklikeks, kui nad ei lange võõrkapitali kätte? On ju riik meie suuremaks kapitalistiks, — ja kui ta ei ole ettevõtja, suurem rahaandja on ta ikkagi.

Ometi: olgu kapital riiklik, — algatus peaks nagu tulema mujalt. Millest see kurtmine, et eraettevõtjaid on oodatud, kuid nad ei tulnud?

Sellele küsimusele andis Vaba Maa juhtkirjanik U. (9. 11. 35.) huvitava vastuse: eraalgatus läheb meil siseturutööstusele, kuna see on rohkem kaitstud riisiko eest. Kuid ta ei tihka minna tollimüüri varju alt avaramatele kohtadele, maailmamajanduse tuulte kätte. Ta on liiga hellitatud, ja U. arvamine on see, et majanduspolitiika peab suunduma suuremale impordi soodustamisele. Kui siseturult kaob triiphoone olukord, ehk siis mõeldakse rohkem meie loodusvarade täielikumale kasutamisele, näit. olukorra loomisele, kus meie ekspordime oma metsa mitte toorainena välismaa tööstuse jaoks, vaid töötlemise seda ise.

Mille aga hr. U. jätab mainimata, on see, et impordi suurenemisega väheneb siseturutöös-

tuste tegevus — s. o. suureneb tööpuudus! Muidu oleks juba ammu talitatud tema nõu kohaselt. Kas pole asi nii, et enne peavad tekki-ma uued suuremad töömahutamise võimalused ja siis alles võib asuda olukorra tervendamisele siseturul? Näib tõesti, et nõiaringist ei saa välja teisiti, kui luues uusi tööstusliku arengu võimalusi, nii nagu valitsus seda kavatsebki.

Kuid nende arutluste eelduseks on see, et eraalgatus riisikot ei salli; et ta otsib väher-riskantseid tegevusvõimalusi — ja kuna riik on temale tollidega vastu tulnud, siis ummistus'i olukord seetõttu.

Kas pole see siiski imelik? Kas pole eraalgatus ja riisiko — lahutamatud mõisted.

Kapitalismi tähtsamaid uurijaid W. Sombart leiab, et kapitalistlik vaim on omapärane segu keskaegse käsitöölise tagasihoidlikkusest ja korralikkusest — ja mereröövli seiklushimust. Hoolas kalkulatsioon — ja julgeim riisiko: eks ole see nõiavormeliks, mis andis tohutuid rik-kusi möödunud sajandi Rotschildidele ja praegustele Rockefelleritele? Kas pole nii, et kapitalist otsib riisikot, sest ta teab, et ilma suurema riisikota ei ole ka suurt võitu?

Miks on meil asi teisiti? Kas eestlaste iseloom on juba kord säärane? Ameerika eestlaste ajakirjanduses kurdetakse, et eestlased ei oska end Ameerikas maksma panna: liiga suur tagasihoidlikkus — liiga väike enesetunne.

Või on siiski riigi abistav käsi see, mis võõrutab ettevõtjaid riskeerimise vaimust? Mõlemad põhjused on vististi olulised. Nõrk on ettevõtlikkuse vaim, ja triiphoone õhkkond ei soodusta selle vaimu kosumist. Ja kolmas tegur, mida ei saa alahinnata, on madalad töölise palgad, mis võimaldavad suuri kasusid suhteliselt kerge vaevaga.

Siiski: kõigile soodustustele vaatamata pole siseturg küllalt avaraks tegevusväljaks ettevõtlikkusele. Niipea kui majandusliku olukorra paranedes tõusid pankades hoiusummad, ummistus rahaturg: laenusoovijaid oleks vast leidnud küllalt, kuid vähe oli neid, kellele pangad võisid usaldada oma raha. Hoiusummade tõusu kasutati nii siis reserve suurendamiseks, mille tõttu vabanes jällegi meie peafinantseerija — riigi — kapitale. Riiklik algatus majandusalal osutub sellegi tõttu üsna loomulikuks.

Alad, kus erakapitalid leiavad vahendust, on — siseturu tööstuse kõrval — majade ehitus ja kaubandus. Need on kõik alad, mis jätvavad majanduse tootmisbaasi nõrgaks; neile aladele minevad kapitalid ei aita kaasa majanduse tule-



# Murrang meie majanduslikus mõtlemises

## Vaba ettevõtlus ausse tõusmas

Meie majanduslikus mõtlemises näib olevat teostumas mingi murrang või ümberorienteerumine. Kui sügavaks võib see osutada, seda on praegu veel võimatu oletada, kuna ümberorienteerumise protsess on praegu alles esialgses staadiumis. Üht võib märkida: see protsess on nii kiire, et ametlikul majanduspoliitikal on osutunud raskeks temaga sammu pidada. Seega ongi seletatavad need teravad lahkuminekud ametliku ja mitteametliku majandusliku mõtlemise vahel, mis on viimasel ajal kordunud nii

vikku avardamisele, see on kõigepealt rahvusvahelise võistlusvõime tõusule. Veelgi enam: säärasel kapitalimahutusel on tendents mõjuda pidurdavalt majanduse arengule.

Nii tollidega kaitstud siseturutööstus kui ülearendatud kaubandusvõrk tõstavad elukallidust, s. o. vähendavad rahva ostujõudu; ja mida suurem on elumaksumus, seda suuremad peavad olema tööstuse, — ka eksporttööstuse — tootmiskulud. Ja majade ehitus ei mõjunud seni üüridele alandavalt, vaid just vastupidiselt.

Kõige hullem on aga see, et eraalgatus, olles harjunud profiteerima mitte tehnilise edu alusel, vaid rahva elutaseme arvel, hakkab kõõrdi vaatama vabavõistluse põhimõttele.

Nii ei väsi tekstiilkaupmehed vabrikukauplusi ründamast. Riik segagu vahele ja sulgegu vabrikukauplused — see on nende nõudmine. Miks? Kuna vabrikukaupluste võistlus käib kaupmeestele üle jõu; kuna kaubavalik on seal suurem; kuna vabrikute kaubandusvõrk seob kaupmeeste käed hindade määramisel. Enne loeti endastmõistetavaks, et kaubanduse arengu üle otsustab tarvitaja ja edu on sellel, kes oskab tarvitajat paremini ja odavamalt teenida. Meie tekstiilkaupmehed on aga ometi vastupidisel seisukohal: vabrikukauplused tuleb surma mõista just karistusena selle eest, et nad tarvitajat hästi teenivad.

Kaupmeeste põhiargumendiks on see, et riigi alustoeks on tugev keskseisus ning et riik peab kindlustama selle keskseisuse kasusaamise võimalusi tarvitaja arvel, kuna keskseisus ise majandusliku vabavõistluse teel ei suuda end maksma panna. Ja kui riigivõim pole sellega päri ning tahab arvestada ka tarvitajaid, siis loetakse seda patuks eraalgatuse vastu.

On kerge mõista, kuivõrd kahjulik on see-sugune eramajanduse kaitse eramajanduse oma prestiižile. Viimase ajani harrastati neis ringkondades vabamajanduslikku juttu: riigivõim segavat end liiga sügavalt majandusellu, tõm-

järjekindlalt, et võib märkida teatavat reegli-pärasust.

Tõuke murrangule meie majanduslikus mõtlemises näib olevat andnud majanduskriis. Majanduskriisid on alati tekitanud ümberorienteerumisi laiemate ringkondade mõtlemises, kuna kriisiaegne majanduse segipaiskumine on hari-likule kodanikule küllaldaseks tõenduseks, et maksev majandussüsteem peab olema väär või temas peavad olema mõrad sees, mis vajavad parandamist.

bub ta tagasi, siis paraneb ka majanduse seisukord. See seisukoht, olgugi et ühekiilne, on vähemalt selge ja lihtne: eraalgatus ja sellega lahutamatu seotud vabavõistlus on iseenesest terve ja küllaldane arengu alus, ja kui tulevad kriisid, siis on süüdi keegi muu, — nimelt riikide majanduspoliitika. Nüüd aga selgub tekstiilsõjas argumentidest, et eraalgatus ei suuda püsida omil jalul, vaid vajab riigi abi — vabavõistluse kõrvaldamiseks!

Teine kaupmeeskonna vihaalune on ühis-tegevus. Temale pannakse süüks, et ühiskauplused tõrjuvad erakauplusi välja, olgugi et see sünnib mitte mingisugusel kunstlikul viisil, vaid loomuliku vabavõistluse teel. Siingi unistatakse kindla piiri tõmbamisest ühistegevuse arengule. Ei taheta aga mõista seda, et kui kõik need unistused täituksid, siis ei määraks majandusarengut mitte eraalgatus ja võistlus, vaid riiklikud sunnid ja keelud, ja seesugust majanduskorda on juba vale nimetada eramajanduslikuks korraks.

Muide — riiklikku keeldu tahetakse üllataval viisil näha ka riigi suhtes. Vähemalt hr. V. Schulmann, võttis „Vaba Maas“ sõna valitsuse majanduskavade kohta (16. 10. 35.) tule-tades viisakalt meelde, et Saksamaal on „seadusega keelatud alustada riiklikke või kommunaalseid ettevõtete uusasutamisi, — veel enamgi, on käimas aktsioon, mille sihiks arvukate majanduskäitiste koondamine avalikust käest eratevõtja kätte“. S. o. — ka riigi enese ettevõtete saatust ei tohi vabavõistlus elustada, vaid riigivõim peab iseendale keelama majanduslikku tegutsemist! Ja ometi pole meie oludes ette näha, et valitsuse tööstuskavade mahamatmise puhul teeks eraalgatus seda, mis riigil tegemata on jäänud. Kindel on igal juhtumil see, et eramajandusel Eestis on käed praegu vabad, ja kui ta ei näita küllalt loovat algatusvõimet, siis on see tema enese süü. Selle asemel et unistada vabavõistluse pidurdamisest, pinguta-tagu end rohkem Eesti tööstuse rahvusvahelise tasemeni viimise suunas.

Rng.

Iseseisvuse algaastaist peale kuni siamaani on meil kõigutud kahe majandussüsteemi — kapitalismi ja riigisotsialismi vahel. Tänu sellele ebakindlusele on meil arendatud säärast sega-süsteemi, mille juures on võimatu kindlaks määrata, kus lõpeb eraettevõtlus ja algab riiklik ettevõtlus. Riiklik sektor on etendanud meie rahvamajanduse arengus säärast domineerivat osa, et õigupoolest tema arengu tempost on olnud tingitud kõik meie majanduskriisid, välja arvatud muidugi praegune kriis, kuna see on ülemaailmne.

Kui 1929. a. prof. N. Köstner kirjutas (v. Päevaleht 30. juunist 1929), et valitsuse majanduspoliitika on meil alati olnud majanduskriiside tekitajaks, siis tol ajal ei ärganud see märkus peaaegu mingit tähelepanu. Et riik oma finantseerimistega ja investeerimistega etendas peaosa meie rahvamajandusliku põhi-kapitali loomises, selles ei näinud tol ajal midagi ebaloomulikku ka prof. N. Köstner. Siis kritiseeriti riiklikku krediidipoliitikat, mis on alati kujutanud endast peaosa meie majanduspoliitikast, ainult niipalju, kuipalju riiklikud finantseerimised ja investeerimised osutusid ebaotstarbekohasteks. Põhimõtteliselt ei oldud tol ajal säärase riigivõimu vahelesegamise vastu. Ametliku ja mitteametliku majandusliku mõtlemise vahel ei olnud tol ajal ka mingit põhimõttelist lahkuminekut. Lahkuminekud, kui nad tekkisid, keerlesid peamiselt otsustarbekohasuse küsimuse ümber.

Kuni 1929. a. olid majanduskriisid meil kohaliku iseloomuga ja kergesti ületatavad. Nad ei jõudnud seltskonda häirida säärase kraadini, kus hakatakse otsima vigu kogu maksvast süsteemist.

Mida ei suutnud teha endised kriisid, seda teeb nüüd praegune kriis vist mitmevõrra. Kõik vaidlused, mis on nüüd tekkinud vabamajanduse ja riigivõimu vahelesegamise küsimuse ümber, on ainult tundemärgiks, et meie majanduslikus mõtlemises on käimas ümberorienteerumine. Kui teod on sõnadest vägevamad, siis peaksid teatavad sammud meie seltskonna poolt rääkima veel selgemat keelt, kui suudavad need sõnavõtmised, mis on taotlenud vabamajanduse kaitset riigivõimu vahelesegamise vastu.

Seltskonna poolt riigile annetatud allveelaevastiku sihtkapitali toetuseks 160.000 krooni üleandmise puhul märkis ülemjuhataja kindral J. Laidoner oma kõnes, et meie seltskonnas peab olema teostunud „meeleolude, mentaliteedi muutus“, kui ta on saanud hakkama säärase meie oludes võrdlemisi suure summa annetamisega allveelaevastiku muretsemiseks, mis on õigupoolest riigivõimu otsekohene ülesanne. Meie seltskond on seni kõigis oma algatustes lootnud abi ja toetuse peale riigivõimult, on otse soovinud riigivõimu vahelesegamist või-

malikult laiemas ulatuses, kuid nüüd on seltskond ise hakanud riigivõimu tegevusse ennast vahele segama, pakkudes temale oma toetavat kätt.

Teiseks teoks, mis kinnitab meeoleolude muutust majandusringkondades, on suurtöösturite poolt Toila lossi kinkimine riigile. Seni oldi meil üldiselt arvamisel, et sääraseid vabatahtlikud annetused riigile on võimalikud ainult anglo-sakside maadel, — Inglismaal ja Ühendriikides ja et sealgi on see võimalik ainult tänu mentaliteedile, mis on omapärane ainult anglo-saksidele. Inglismaal on isegi peaministri kasutada olev mõis Chequers ühe lordi poolt riigile kingitud. Peaaegu kõik Inglismaa haigemajad on annetustega asutatud ja peetakse ülal annetustega. Ameerika suurimad ülikoolid on asutatud eraisikute poolt annetatud summadega.

Meie majanduspoliitikat on püütud jagada kahte ajajärku: enne 1924. a. ja pärast 1924. a. Selle jagamisega on püütud näidata, nagu oleks O. Strandman oma rahaministriks olemise ajal põhjalikult muutnud meie majanduspoliitikat.

O. Strandman ei teinud riiklikule krediidipoliitikale mitte lõppu, vaid andis temale ainult uue põllumajandusliku suuna. Samal ajal kui krediidi „kraanid“ suleti tööstusele ja kaubandusele, avati nad põllumajandusele. Tolleaegne majanduspoliitika muutus seisis ainult „kraanidest“ saajate vahetuses. Meie majanduspoliitika alused ja nimelt riiklikud finantseerimised ja investeerimised jäid muutmata.

Meie majanduspoliitika oli enne Strandmani ja jäi ka pärast peamiselt riiklikuks krediidipoliitikaks. Kui meie põllumajandus baseerub praegu 19 krediidifondil ja erikapitalil, siis on need tõenduseks, et meie põllumajanduse majanduspoliitika on lihtsalt riiklik krediidipoliitika.

Riikliku krediidiga finantseeritud põllumajanduse käsi pole käinud paremini, kui seda tegi kaubanduse ja tööstuse oma neil aegadel, kus riikliku krediidi „kraanid“ olid neile avatud. Vesivõsude tekkimine on osutunud paratamatuks nii siin kui seal. Isegi ümberlaenuamise operatsioon pole suutnud päästa kõiki ülevõlastunud talusid oksjonihäämri alla veemisest. Riikliku krediidiga asutatud eksporttapamajadest on üks kinnikülmanud vesivõsu ja teisi on suudetud hoida liikvel ainult kartelleerimise teel. Eksporttapamajade kartell sarnaneb väga meie tekstiilikartelliga, mis on olnud üheks suuremaks riikliku krediidi kasutajaks. Need sissekukkumised on pannud mõnegi inimese järele mõtlema, kas riiklik krediit on üldse suuteline etendama seda osa majanduses, mida temalt on loodetud. Just senised ebaõnnestumised on andnud tõuke uuele majanduslikule mõtlemisele.



## Raamatute paraad

Lõppeva Raamatu-aasta üheks viimasemaks, suuremaks ja esinduslikumaks sündmuseks oli 3. II—8. II Tallinnas Kunstihoones korraldatud raamatunäitus, mis kandis suurekõralist, paljutähendavat ja -ütlevat nimetust — Esimene Eesti raamatu suurnäitus. Kuna siia oli koondatud iseseisvusaegsest raamatu toodangust paremik ja arvuliselt mitte just vähe, siis võime nimetatud näitusest täiel määral kõnelda kui raamatute paraadist.

Tuhandete kirevakaaneliste vaikivate raamatute pikad sirged rivid ukustelid oma mundri ja nägusega. Viibides raamatu suurnäitusel, oli sageli tunne, et see ja see raamatu vaikiv kogu kõneleb. Surnud ja muide alati vaikivad kõited olid saanud siin nagu elavaks, tundlikuks, mõistjaks. Nad rääkisid eneste vahel ja vaatajatega. — Nii hubane ja soe oli raamatute paraadil, mis jääb sündmuseks mitte ainult lõppeval Raamatu-aastal, vaid üldse meie raamatukultuuris. Sest ükski varem korraldatud raamatute näitus ei saa võistelda viimasega, mis oli sõna tõsisel mõttes paraadiline, esinduslik, õnnestunud ja mitmekülgne. Paraad mis paraad, kuigi lippudeta, fanfaarideta, orkestrita.

### *Osa Noor-Eesti Kirjastuse väljapanekust*



On mõistetav, kui meil nüüd suhtutakse riigivõimu vahelesegamisse majandusellu liigagi järsult ning ilma tingimusteta eitavalt. Teatavatel eeldustel on riigi ettevõtlus ikkagi tarvilik ja soovitav. Kuid meil ollakse riigiettevõtlu- lusest praegu nii kibestunud, et kiputakse kalduma äärmustesse ja nõutakse peaaegu absoluutset vabamajandust, mida pole kunagi olnud ega saagi olla. Et ühest äärmusest kaldutakse teise, see on vana tuntud nähtus, kui kord on satunud äärmustesse.

Ainult üksikud ärimedhed loobusid siis nõutamast riiklikku krediiti sel lihtsal põhjusel, et selle krediidi saamise protseduur oli neile alan-

dav. Pärast selle protseduuri läbitegemist ütles üks meie töösturitest, et enam maksab ta erapangile 2% rohkem, kui läheb riiklikku panku „santima“. Inglased ütlevad, et parem on teha vigu kui mitte midagi, kuna vigade kaudu õpitakse õieti tegema. Kui meil nüüd seniste eksimuste tagajärjel majanduslikus mõtlemises ümber orienteerutakse, siis on neist eksimustest niigipalju kasu. Siis võib märkida, et seni makstud kooliraha pole lõplikult kaduma läinud. Halb oleks ainult see, kui nüüd kaldutaks teise vastupidisesse äärmusse, kuna siis tuleb vanale koolirahale uut juurde maksta.

U.

*RA suurnäituse  
avamine 3. II 36.  
Tallinnas,  
Kunstihoones*



Möödunud raamatu suurnäitusel õieti ilmnis ülevaatliselt meie viimase-aja raamatu kui kultuurikandja üldilme ja välimus. Üksikud kirjastused on meie raamatu välimusele rohkem ja tõsisemat tähelepanu omistanud, ning nende osa raamatute paraadil jättis ühtlasema ja parema mulje. Võis rahulikult ja häirimata liikuda raamatukolonni ees, kus vaatasid kõik esteetiliselt ja kunstimaitselises mundris sõdurid — nagu „Noor Eesti“ väljapanekute juures, kuid siis sattusid väljapanekute ette, kus leidsid maitselagedust, -puudust, näotustki.

Raamatu suurnäitusel nägime, et meie raamatu enamik ilmub trükist, s. t. trükitakse ja kirjastatakse Tartus. Õieti oligi Tallinnas korraldatud suur raamatu suurnäitus Tartu raamatute suurnäitus. Sest väljapanekute „nae-

lad“ — „O.-Ü. Noor Eesti Kirjastus“, Eesti Kirjanduse Selts ja „Loodus“ on Tartust. Arvuliselt kõige enam, väliselt mitmekesisema ja nägusama esindusega esines „O.-Ü. Noor Eesti Kirjastus“. Enam kui Kunstihoone parema seina äär oli „Noor Eesti“ raamatuid tihedalt täis, pealegi asetustel väga meeldivalt. Kirjastus oli teosed lauale asetanud autorite järele, iga kogumiku kohal kirjaniku suur pilt, mis tegi väljapanekud elavamaks.

Üldiselt oli raamatu-suurnäitus asetatud hästi, mõjukalt ja vaatajale praktiliselt. Vahest ainult mõne kirjastuse väljapanek jättis kuidagi raamatu-laada ja tavalise põllumajandusliku-käsitöönäituse vähenõudliku mulje, mis aga ometi ei rikkunud kogu näituse üldpilti, mis jäi siiski, ka

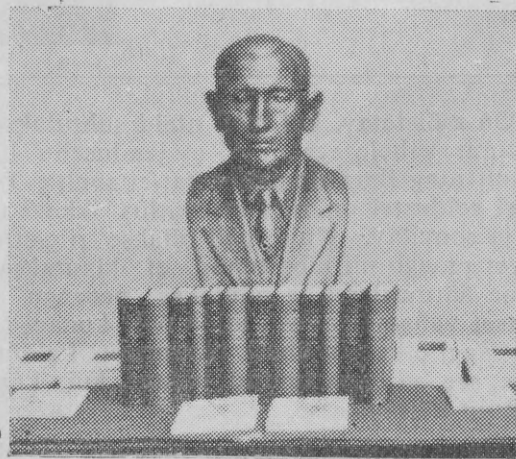
maitsete erinevusele vaatamata esinduslikuks.

Eripeatükk peaks olema pühendatud meie raamatu kõitele. Ed. Taska sellised väljapanekud tõmbasid enesele rohkelt publiku tähelepanu ja leidsid vaatajais täie tunnustuse. Need on kunstitooted enesette ja neile ei saa, kui tahaksidki, etteheiteid teha. Need on väärtused. Üks kaunim ja maitsekam kui teine.

RA peakomitee poolt korraldatud raamatu suurnäitus, millel „O.-Ü. Noor Eesti“, „Loodusel“ j. t. Tartu kirjastajail oli esitada suur osatähtsus, õnnestus hästi ja täitis oma ülesande. Ja rahva osavõtt oli suurem, kui arvata võis. Samuti huvi raamatute vastu, sest kaks loteriid müüdi läbi.  
K. Eh.



*Osa Noor-Eesti Kirjastuse väljapanekust*



*A. H. Tammsaare büsti  
tema „Tõe ja õigusega“*



# Portselani näituse

korraldas Kristlik Noorte Naiste Ühing.

Portselanitööstusel on seljataga tuhandeaastane ajalugu. Esmakordselt õnnestus Hiina meistritel leitud savimassi asemel läbipaistev ja siiski kõva portselanimass. Hiinast viidi portselani valmistamise kunst üle Jaapanisse, kus ta võimsalt arenes, ületades Hiina oma. Näitusele oli välja pandud õrn Jaapani serviis, mis kingitud meie riigivanemale Harbiinis elutsevate eestlaste poolt. Hiina kunsti esitasid sportlase Jüri Lossmani omapärased portselanikujud. Kuna teiste portselanesemete juures on võhikul raske kindlaks teha, kust see pärit, on idamaa portselan niivõrd iseloomustav joonistega loomadest ja inimkujust, et teda igaüks tunneb.

Euroopasse toodi esimene portselan portugallaste poolt umbes 980. a., kuid väljatootamine andis tagajärgi alles 1709. a., mil Saksamaal asutati kuulus Meisseni vabrik.

Meisseni portselani võis näitusel leida väga palju, alates vanaaegsest hiina portselani järeleaimavaist esemest, kuni lillelise Meisseni. Lilled rohkus mitte ainult mustriks, vaid voolituna vaasidele ja lühtritele esines Meisseni portselani iseloomustava joonena, iseäranis huvitava pildi andis pr. Vera Tofferi Meisseni portselani kogu.

Prantsusmaal, kus esimene vabrik asutatud juba 1695. a. saavutas portselan alles Sevres'i vabriku asutamisega 1738. a. madame Pompadouri algatusel oma kuulsuse, mis püsib seni. Omandades Meisseni vabriku kogemusi portselanimassi väljatootamisel, arendas Sevres portselanitööstuse kunstilist külge, saavutades ennenägemata tõuse värvitoonide alal; Sevres'i kuninglik sinine ja pompadour-roosa oli mahedates ja rõõmsates toonides esitatud nii tassidel kui ka vaasidel ja õrnadel kujudel, mis leidis pea iga kollektsionääri kogus.

Selle värvikülluse võtsid omaks vene portselanivabrikud, nagu võis näha väljapanekuist, alates vanemasse aega kuuluvaist Gardnerist, Popo'ist ja Kornilovist kuni praegusaja vene toodanguni.

Omaette esinesid Põhjamaade riikide esemed — Rootsi, Soome ja Taani. Seekordne näitus pakkus huvitavat vanaaegsest Rootsist, rootsi saadiku hr. Kosküll'i kogu näol. Soomest väljapandud paar moodsat serviisi pakkusid liiga vähe ülevaate saamiseks, selle eest oli aga hästi esitatud Kopenhaageni portselan, peamiselt vaasidena ja loomakujudena. Kaugelt erinev teistest oma melanhoalse sinikashalli ja roheka värviga.

Inglise portselanist oli vaid paar teeserviisi tumedates värvides, puudusid iseloomulikud inglise värvid:

sügavsinine valges, mida sagedasti võib imetleda antikvaaride akendel.

Erinev kõigest teistest oli üks vähestest Itaalia väljapanekuist: Veneetsia tumesinine serviis valgest pitsist mustriga, nii loomutruult välja töötatud, et oleks tahtnud näpuga katsuda, kas tõesti on see pits ainult klaasist.

Kõige huvitavam osa oli muidugi see, mis Eestile pühendatud. Vanadest vabrikutest olid esitatud Ficki vabriku esemed 1780. a., kuna Põltsamaa vabrikute omad puudusid. Ficki vabriku esemetest on säilinud ainult mõned, vormilt võivad nad võluda ainult asjatundjat, samuti on värvid: sinine, roheline, punane, kollane lilleline muster valgel põhjal, väga primitiivsed. Ent mõned külastajad istusid nende ees tundide viisi, leides neis möödunud aja vaimu ja kunsti avaldusi.

Praeguse aja omadest oli välja pandud Riigi Kunsttööstuse koolis maalitud portselan: Dekor ja Langensalza omad, mis tõendasid, et ka sel alal tehakse meil edusamme.

Portselani väljapanekud andsid pildi ka nende kogujate maitsest: on isikuid, kes moodustasid oma kogu sel põhimõttel, kui võrd vastav ese võlus neid oma iluga, ükskõik mis ajastust, või maalt see pärit; sellised kogud võluvad ka võhikuid kõige rohkem. Teised jällegi korjavad ainult asju, mis huvitavad oma harulduse poolest ja ainult mõnes üksikus kogus võis leida terviku, milles kajastus ühe maa kunstiline looming portselani alal ajastute järgi. Niisugune oli näiteks hr. Habichti kogu vene portselanist, asetatud klaaskappi riulitele ajaloolises järjekorras — Eliisabeti-aegne XVIII sajandist, siis järgnesid Katariina ja Paul I aegsed, kuni meieaegsete vabrikute toodeteni. Rikkalik kogu oli välja pandud ka Julius Genss'i poolt temale omase kunstitundmisega.

Oli kahju lahkuda näituselt tundeaga, et vaevalt neid esemeid kunagi enam näed, sest nad moodustasid suuremalt jaolt erakogusid, mis laiemale publikule üldse nägematud. Võis ainult kaasa viia elamusi esemete ilust, mis avaldusid nende vormis, värvis ja materjali hea-duses.

Leidus ainult üks väljapanek, millel puudus iga-sugune ilu: kaks väga suurt heledavärvilist puljongitassi. Seletati, et neil siiski olevat oma väärtus — Preisi printsess Luise olevat neid tarvitanud. Kuid seesama ese andis õpetust — et ka igapäevases elus peaks tarvitu-sele võtma vormi ja värvi poolest kaunid esemed, olgugi odavamast materjalist, sest ainult nii kasvab üldine aru-saamine ilust ja maitsest.

V. Poska-Grünthal



## Raamatu-aasta olgu ühtlasi eesti keele aasta

Raamatu-aasta propaganda hüüdlauseid: raamat rahva sekka! huvi kirjanduse vastu! lõppakordis tahaksin kuulda veel üht lähedast hüüet: huvi eesti keele vastu! õige keel kirja ja kõnne!

Ei ole Ameerika avastus, et meie keeletundmisega pole lood täiesti korras. Ei maksa ka eriti kedagi süüdistada seepärast, et ta keel on vigane, iseäranis neid mitte, kes vigu teevad oma lihtsameelsuses. See kingsepp, kes pani aknale sildi: „**siin savad vanad sabad parandatud**“, küll vaevalt oli teadlik, et keelt kirjutatakse ka teisiti. Meie kohus oleks keelehuvide äratamine, asja päevakorra-le tõstmine.

On tõsi, et elav keel on üha arenev ning muutlik. Ametlikud sanktsioonid oma juuksekarvalõhestuses ei tarvitse alati ka sugugi olla ideaalsed. Hea stiilimaitse ning teadlik „viga“ on teinekord parem kui normide pimesi jälgimine. Sellejuures aga ometi on keelel oma sisemine seaduslikkus, millest üleastumine on meelevaldsus; liiati kui seda tehakse teadmatust peast, nagu üldiselt sünnivad me keelevead.

Ei ole vaieldav näiteks liitverbi osade kokku- ja lahkukirjutamine, milles meie igapäevakeel lootusetult eksib (summa on vastu võetud, vastuvõetud summa, vekslid näol vastu võetud summa). Ei ole vabandatav me kirjameeste ja haritlaste keeles, et „eesti“ igal võimalikul juhul kirjutatakse suure algtähega (näit. Eesti polka, vrd. — jalas Venesaapad. Egas muidu Aaviku meeletu uuenduskatse, rahvuste nimesid hakata alati suure algtähega kirjutama!); et „tagajärg“ „järel-“dusega, „sarnane“ „säärane“, „sellisega“ vahetatakse; et tarvitatakse vorme, nagu „mina tahaks“, „paljuid“, ja tuhat teist sellist peensust ja rumalamatki eksimust.

Selliseid hoolimatusi tuleb ette igal sammul, ka seal, kus seda kõige vähem tahaksime oodata. Näiteks „Loomingu“ keel ei ole sugugi laidetamatu. Ühe soolise teatrihoone uksele ripub silt: Häda väljapääs (s. t. koht, kust häda pääseb välja). Reklamitaval uudisteosel teatab ajaleht pealkirjaks: „Väikesed soove“. Mis kõnelda siis veel nende keelest, kellele keel ei ole kutsealalise tähtsusega.

Võib-olla ei ole igaühele selge, miks peab ta end vaevaliselt keeleõppimisega, kuna ta oma puuduliku keelega võib sooritada sama mis õigea. Siin võib võrdluseks tuua meie komblus. Vigane keel on sama, mis mustalt, lohakalt, maitsetult riitumine. Vigase keelega kirjandusteos on sama mis kontsert halvasti häälestatud pillil. Oleme nii hellatundelised etiketiüksimuste suhtes, paks nahk on meil aga keeleüksimuste vastu.

Nii siis: igaühe enese huvides seisab oma keelevõimete arendamine. Raamatu-aasta puhul võtku korras igamees kätte, kes tunneb kindlustust õigekeelsuses, ja õppigu eesti keele grammatilised põhilausead ära. Muidugi ei nõua keegi igalt hariduskihiilt võrdset keeleõpetust, nagu pole kunagi ühtlane ka maitse ning kombetase.

Ega olegi nii raske õige keele omandamine. Veel kergem kui kuiva grammatika abil on see elava keelemehe näol, kui see on kättesaadav, kellelt küsida.

Võime olla uhked oma ilusa keele üle siis, kui seda õieti ka tarvitame.

A. S.—s.

## Kirjandus

August Mälg: **ÕITSEV MERI**. Romaan. Noor-Eesti 1935.

Kuigi Mälgu novellidel rannarahvast on palju voorusi, nad on vähemalt nende ridade kirjutajas kujundanud autori vastu mõnevõrra kahtleva eelarvamuse. Sellepärast siis enne kui olin kõneoleva romaani avanud, meenus liigse drastilisuse suunas ülekonstrueeritud „Vanakurja vokk“. Mõlkus küsimus meele, kas viimatises „Õitsvas meres“ pole Mälgu varasemale toodangule iseloomulikke, mitte-päris-väärt, aga novellideks tänuvõlge, n. ö. „hea väljaanniga“ efekte, nagu armukadeduse-mõrvu, või muud säärast. Kuid ei. Selles raamatus ollakse kokkuhoidlik ja medaalt mõjuvate võetega, proovitud-mõjuliste elementidega. Üks seljatagant löödud pussihaav tabule mehele ja vastutasuks nahatäis kaabakale on ainsam „verine“ episood romaanis, ning seegi on vaid üks vahepala, mille lahenduseks on ainult humoristlik, randlaste ausa pealejäämiselega lõppev sekeldus konstaabliga. Liialdatud efekitaotluse puudumine — see on raamatu esimesi sümboolseid omadusi.

Romaan on algusest lõpuni positiivse, ideaalse kangelaselise viljakandvate (s. o. happy endingisse suubuvate) võitluste põnevaks kroonikaks. Kui palju on kaevatud selle üle, et maailmakirjanduse kõige suuremad figuurid on olnud eitavat laadi! Kui tihti oleme näinud, et katsed anda sajabrotsendilisi ideaalkujusid on jäänud ebaõnnestunud katteks, mille tulemuseks on olnud kunstlikkus, paberlikkus, elava inimese puudumine. Kuid Mälgu romaani kohta võime ütelda: selletaolistest karidest loovitakse siin mõõda tunnustust vääriva osavusega. Turja Hannes lõpparves jääb kahtlemata täiuslikuks rüütliks ühegi veata (ta toimib nõnda, et ka lugeja ei saaks teisiti!), aga ta on siiski elustatud küllaldase inimlikkusega. Autor on mõistnud kangelaselise kujukuse jätta väikest jääki, mille võrra ta „võinuks olla“ veel „positiivsem“, autoril on olnud õiget takti. Kas poleks olnud võimalik hiilida mõõda sellisest antisotsiaalsest teost, nagu kangelaselise lahkuminekust oma esimese naisega? Hea, et seda pole tehtud. Õilsaks, küllalt õilsaks jääb sangar sellegipärast. Ühtlasi saab ta aga ka vähemalt mõeldavaks inimeseks, võime näha temas inimest, mitte ainult saavutamatu abstraktset ideaali.

Mälg armastab randlast, see on teada, ja oskab ka lugeja sümboolseid oma lemmikrahva vastu äratada. Kuid siingi ta ei opereeri maksimaalsete kontrastidega — täisvalgustuse ja täisvarjuga. On kolm kokkupõrgete keskust: Hannese „lapsepõlve“-armastus — Suureõue Niida; Hannese vennanaine, ja lõpuks Hannese enese naine ning tema vanemad. Suureõue Niida vastu lugejal ei saa tekkida sümboolseid ainsaks pilguks. Ta on küll rannalt, kuid tema rüüb tsivilisatsioon (kahju ainult, et jääb selgusetuks — kuidas, sest linnas kooliskäimist ainuüksi ei tuleks ju pidada paheks iseenesest.) Ka Hannese vennanaine pole seda õiget tõugu — naine on sisse maalt, põlluharijad. Ja oma uues kodus, kuhu Hannes läheb väimeheks ta ei võta juuri alla, vaid põgeneb — tagasi randa, tagasi kaluriks. Romaani ilmne taotlus on tõesti randlaste elu enamaks, täisväärtuslikumaks põllumehe, „maaroti“ elust. Mere asi see on: „et, kui on sõudmist, siis hinge hinna eest, ja kui istumine, siis terved päevad, ning ükski töö pole seetõttu veel käest põgenenud, ega jäänud liialt jalusse“. Põllumehe elu aga Mälgu järgi on „ühtlane ruttamine — ühe töö juurest teise juurde. Poole jõuga, kuid see-



## Johannes Semper: Risti-rästi läbi Euroopa

Noor-Eesti kirjastus, 1935.

Reisikirjeldustel on võrreldes fabuleeriva ilukirjandusega kindlam see enam-vähem tõsieluline põhi, mille pärast nüüdisajal tuntakse laialt huvi ka memuaaride vastu. Kuid nähtud maade tõelikkusest võib iga reisija ammendada kirjeldusiks väga mitmesugust materjali — üks aina musta ja teine valget, üks filosoofiat, teine põllumajanduslikke andmeid. Hermann Keyserlingi köited ta ümbermaailmareisist on näiteks kujunenud erinevate kultuuride ja rasside vaimu ning elutunde eritluseks — mingiks maadeteaduse ülem-filosoofiaks. On olemas ka liik äärmiselt literaarset reisikirjandust, mis võiks ehk meenutada keskaja araabia õpetlaste maailmanägemisviisi. Kõigepealt Saksas kohtab tundelist ja samas ajalooa pedantitavat laadi, milles Itaalia või Kreeka varemete vahel viibimisest on välja pressitud mingit läägelst sublimeeritud proosaluulet. Selle kõrval ei tarvitse kõige huviväsem olla mõni ajalehe-matka-kirjeldus oma andmetega poehindadest ja päeva-politiilist meeleoludest välismaal.

Johannes Semper on põhimõttelikult hoidunud satumast säärase „sissesõidetud“ žanride roopaise. Otse vastupidi: ta hoiakut iseloomustab just usaldamatus kõigi üldarvamuste, ühekülgsuste ja „tuntud tõdede“ vastu, eriti kui on tegemist ajalooliste reliikviatega. See kriitilise virguse ja puhtuse tarve võib talle muutuda isegi takistuseks Itaalia paljuimemeteldud kunstimälestiste nautimisel! Firenze, „kogu Itaalia suuruse läte“ ja Euroopa äratava keskaja umbusest, äratav esialgu Semperis otse vastumeelsustunnet oma ilukultuuriga, mida iga reisija käib obligatoorselt imetlemas nagu mingit panoptikumit. Et sellest kompleksist vabaneda, analüüsib autor teda ja leiab: „Seal on vastuolu kõige muuseumiliku, surnuaialisega. Selles on protesti ajaloo suurplatside vastu, mis on lilletuks ja taimetuks tallatud miljonite rändajate poolt.“

Semper tahab kõikjal „jääda iseeneseks“ — indiviidiks, kes ise tunnetab asju ja otsustab nende üle ilma

kõrvaliste sugestioonide surveta. Ta tahab eneses säilitada ja arendada võltsimatut elu ning tajuda kõigepealt elu — kõigilt lugematult külgedelt, mis võivad inimesele avada midagi uudset või midagi „õpetlikku“. See aktiivne ja igas suunas valvas uudishimu on mõnessegi käesoleva raamatu peatükki korjanud kõige mitmekesisemaid muljeid ning mõtteid — tänavajätiste koosseisu naturalistlikust nentimisest kuni filosoofiliste kokkuvõtete vormimiseni nähtu üle. See vaist on autorit viinud klassilisist muuseumest õhtuse Vana-Napoli „geniaalselt rämpase“ elu vaatlusele, vanade sügavalt usklike maalide juurest mere ning mägede suurusega maadlemisele, Pen-klubi kongressidel silmapaistvamate kujude kirjelduselt hullumaja tüüpide skitseerimiseni Saima kaldal. Muljeid ning mõtteid esitatakse väga loomulikus seoses, vaimukalt, ent vältides paatose kulunud esinduspoose kõige klassilisemategi ainetega siirimate tundeavalduste juures. Kuid vaheldusrikkus ei lõtvu ses raamatus sihituseks. Mõnusast ning „kergest“ loetavusest kaasakistuna ei märkagi, kui mõnes peatükis antakse süstemaatne analüüs teatava renessanskunstniku olemusest või üldse inimvaimuse vastandvõimalusist kontrastimise ning võrdluste teel.

Mõnel puhul kiisab ka vastu vaidlema autori seisukohavõttudele — nimelt, nii uskumatu kui see kõlabki, nende „uruantismi“ pärast. Esimeses peatükis leitakse Müncheni muuseumide vaatluse tees, et vana usuline maal peab oma aine tõttu olema väärtuslikum moodest kustist, mis kokkuvõttes tunneb ainult nature morte'i. Kuid sellele võiks vastata, et moodse kunsti ülesanne vahest ongi endise surnud välismaailma ning materia näitamine „elavana“... Samuti tunneb mõni lugeja kindlasti puudust tähelepanekute järele eri maade sotsiaalsest elust. Küll on ülekohtune eksplaateerimise „fenomeen“ teravalt üles tõstetud Pariisi koloniaal-näituse puhul — kuid siin piirdub küsimus eksootiliste maadega. Aga nagu autor ise rõhutab, otsib ja usaldab ta rohkem vaikkeid ning loomulikke tõdesid kui dramaatilisi vastuolusid.

H. Paukson

eest alati“. Päev pärast pulmi mõtleb Hannes, et „kumb on parem, üks seda märka, kui on oldud ja elatud“. Aasta pärast on selgus käes — teist teed pole kui tagasi koduranda. Kas me tõesti nii halvad oleme? võiksid küsida need tublid nisu- ja peekoni-kasvatajad, kellega Hannes ei sobi. Ja lugeja võiks küsida, kas autor neile pole teinud liiga. Kummaline see on: Hannese lahkumine oma naisest ühelt poolt ei lase ennast vähimalgi määral hukka mõista — mõõt on saanud täis; aga teiselt poolt — objektiivselt on ja jäävad ka tema uue kodu rahvas väga ja väga kenadeks inimesteks. Siin kohtab jälle üht kujutusvahendite ökonoomiat, mida ei saa jätta hindamata. Hannest ja ta naist ei vii lähku hea ja halva kokkupõrge, vaid iseloomude ja elutunde sobimatus. Ning seda saab õigustada tegemata erilist ülekohtu kummalegi poolele.

A propos: elutunne. Milline ta Mälgu esitatud rannarahval on, seda õnnestub autoril välja kristalliseerida kõige paremini rannavanade suremise ja vanaduse haiguste stseenides. Oma võimetes nende seikade kujutamisel teadlik, ei ole autor seal ruumiga eriti säästlik. Aga pole ka paha vaadelda nende inimete sangarlikku hoiakut haiguses ja surmas.

Väga põnevale küsimusele, kuivõrd „õieti“ on kujutatud miljööd ja inimesi, kuipalju on romaani kujud tõelised randlased, ei julge nende ridade kirjutaja vastata, kuna ta elusalt rannarahvast niihästi kui ei tunne. Kuid on aimata, et idealiseerimisega on muidugi maha võetud mõndagi ettetulevat realistikku kanti. Romaanis suurt osatähtsust omav dialoog on üldiselt selline, nagu oleme teda kirjanduses (peamiselt küll Mälgu enese teoste kaudu) rannarahva juures harjunud kujutlema.

Paul Viiding

Oskar Luts, Väino Lehtmetza noorpõlv. Noor-Eesti, 1935.

Truuks jääda oma vähenõudlikkusele niihästi aine kui tegelaskonna valikul kui ka selle esitamisel, sellest on Luts pidanud kinni seegi kord. Ta armastab „väikesi inimesi“, aguli lihravast, olgu nad siis võrts-poodnikud või kingsepad või mistahes ametimehed. Armastab neid, laseb neid elada oma naiivset kinnisilmi elu, riivamata ühtki seika, mis kuuluks kaugemale valitud keskkonna piiridest. Jutustuse saja leheküljega viiakse kehvaoludest tulev algkooli parajasti lõpetanud agulipoiss oma „piskuga rahulolemise pudru“ kausikesse juurde. Kui arvaksime maha autori tuntud „rahvaliku“, kuid siiski hinnatava jutustamisokuse, siis jääks asjast järele tõesti sajabrotsendilisel moraliseeriv lugu „hea poisist“, kes on rõõmus, lahke, viisakas, aus, kokkuhoidlik ja kõigi lugemisraamatute ning aabitsate voorustega ehitud. Aga ega ütelda saa, tendents võib ka mõnda lihtsameelsemat lugejat häirimata jätta, sest arvukas kogu alevi tüüpe, tuttavaid küll Lutsu eelkäivast, ka följetonide toodangust, hoolitsevad vajaliku sartsu ja elavuse eest. Ainult, et liiaks tuttavad on nad juba: see majas valitseja naine ja napsiarmastaja logeleja kalduvustega mees ja viimase samamõttelised sõbrad.

Kuidas üks algkooli lõpetaja nendest, kes sealt peale algavad iseseisvat elu, oma „teed ellu“ rajab, see on muidugi huvitav ja tänuväärne aine; aga ega Luts lähe probleemide lahendamise teed. Natuke meeleolupilte, natuke keskkonna iseloomustust, natuke sentimentaalsevõitu huumorit, see on kõik.

Paari aasta eest samalt autorilt ilmunud „Avasilmi“, mis käsitles samuti noore poisi iseseisva elu algust, meeldis mulle rohkem. Vist seepärast, et tema tegelane oli vähem halastamata moraalseks idealiseeritud.

Paul Viiding

VÄRVID, PUHASTUSVAHENDID,  
SEEBID, KEMIKAALID, ÕLID

**E. GÜNTHER**

TALLINN / TARTU / VILJANDI



A/S.

**„D. Mirvitz & Pojad“**

Tartus, Raekoja 6.

Soodsam ostukoht

**majatarvetes**

**TOIMETUSELE SAADETUD KIRJANDUS**

- Eesti Naine nr. 2. Naiste ja kodude kuukiri.  
Loodusvaatleja nr. 1. Populaar-loodusteaduslik  
ajakiri.  
Areng nr. 1. Eesti Haridusliidu ajakiri.  
Tuleviku rajad nr. 6. Keskkooli- ja gümnaasiumi-  
noorsoo ajakiri.  
Teater nr. 1. Lavakunsti ja -kirjanduse ajakiri.  
Kotkas nr. 1. Noorte kotkaste juhtide ajakiri.  
Suomalainen Suomi nr. 6, 1935. Suomalaisuuden  
Liiton julkaisema aikakauskirja.  
Eesti Kirjandus nr. 1. Eesti Kirjanduse Seltsi kuu-  
kiri.  
Eesti Noorus nr. 1. ÜENÜ ajakiri.  
Teater Vanemuine nr. 3 ja 4.  
Protestantlik Maailm nr. 1.  
Majandusbülletään nr. 3 ja 4.  
Üliõpilasleht nr. 1. Eesti üliõpilaskonna hääle-  
kandja.  
Kasvatus nr. 1. E. Õpetajate Liidu ajakiri.

**2 tähtsat iluravi vahendit**

*Delila kreeem*

eemaldab ja hoiab ära kortsude tek-  
kimise näonahal

*Takema Kurgimahl*

näonaha puhastusvahend, teeb naha  
siidpehmeks, eemaldab naha kesten-  
damise ja kõõmendamise.

Keemialaborat. „Takema“,  
Tartus.



Järgmine »TÄNAPÄEVA« number ilmub  
**7. märtsil**, milles ilmub ka kiirtellijate  
vahel jagatud preemiate saajate nimestik.

„Tänapäev“ ilmub üks kord kuus. Tellimishind aastas (12 nr.) kr. 3.60, poolaastas kr. 1.80, veerandaastas  
kr. —.90. Üksiknumber 35 s. 1935 a. käik (9 nr.) kr. 290, üksiknumber 40 s. Vastutav toimetaja E. ROONE  
(ROTMAN). Väljaandja O.Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“, Gustav-Adolfi 8, Tartu, tel. 2-66. Toimetuse ja  
kirjade aadress: „Tänapäev“, Tartu, Gustav-Adolfi 11. Postk. 76. Ilmus 15. veebruaril 1936.

Toimetuse ja talituse kōnetunnid kl. 10—12 ja 3—4, tel. 14-29.

Tarvitamata jäänud käsikirju alal ei hoita. Käsikiri saadetakse tagasi siis, kui selleks on lisatud mark.  
Ilmub iga kuu esimestel päevadel.

O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ trükk Tartus 1936. a.

Klišeed A. Raba tsinkograafiast.



**Viimased odavad ettetellimised raamatuaastal!**

# ETTETELLIMISED

**kahele seeriale ja  
kahele raamatule.**

## Algupäraste uudisteoste seeria

**10 teost — 10 autorilt**

- L. Anvelt: ELUHIRM. Romaan. See teos käsitleb huvitavaid probleeme ühiskonnas ja üllatab oma psühholoogilise sügavusega.
- J. Jaik: TONDIJUTUD. E. Järve illustatsioonidega. Raamat sisaldab rea huvitavaid tondilugusid, mis jutustatud hästi ja põnevalt.
- Jakob Liiv: MÄLESTUSED. Sisaldab autori mälestusi kaasaegseist ja oludest ning rohkesti huvitavaid pilte.
- O. Luts: SÜGIS. Illustreeritud. Tootsi lugude järg, jutustatud sama elavusega nagu Lutsu varemad tööd.
- A. Mälk: RANNAJUTUD. E. Järve illustatsioonidega. Kogu jutustusi randlaste elust, esitatud Mälgule omase tabavuse ja koloriidiga.
- M. Raud: ÕHTUSED KAJAD. Novellid. Nende novellide ainestik pakub samaväärselt uut ja algupärast nagu autori äsjailmunud romaan „Kirves ja kuu“.
- R. Roht: VERIOJA MÖIS. Romaan, mille ainestik käsitleb mõisnike viimset võimuperioodi Eestis ja selle kokkuvarisemist.
- G. Suits: NOOR KREUTZWALD. Hulga piltidega. Annab biograafilise ülevaate lauluisa noorpõlvest, sisaldades hulga senitundmatut materjali.
- Fr. Tuglas: KULDNE RÕNGAS. H. Mugasto illustatsioonidega. Novellid, Kogu sisaldab valimiku Tuglas'e novellipõiminguist.
- P. Vallak: EPP PILLAPARDI PUNJABA POTITEHAS. 2. trükk. Kunstnik A. Laigo illustatsioonidega.
- Seeria hind ettetellimisel **17 krooni** ühes saatekuludega.

## Täielik Eesti-Saksa sõnaraamat

Koostanud E. Sell. Redigeerinud mag. P. Ariste.

Raamat ilmub vihkude kaupa, iga vihk vähemalt 3 trükipoognat. Üldse ilmub 7 vihku. Ettetellijaile saadetakse vihud ilmumise järjekorras postikuludeta kätte.

Ettetellimise hind **4 krooni** ühes saatekuludega.

**Kõik soodustatud hinnaga ettetellimised kestavad kuni 7. aprillini 1936.**

Enamik raamatuid ilmub juba tänavu kevadel. Tellida saab raamatuid kõikidest postiasutustest, makstes tellimissumma O.-Ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ posti jooksv. arvele nr. 22-32. Raha võib saata ka posti teel rahakaardiga või postmarkides aadressil: O.-Ü. „Noor-Eesti Kirjastus“ Tartus. Tellimisi võtavad vastu ka kõik raamatukauplused. **Üksikmüügil raamatud kuni 60% kallimad.**

**O.Ü. „Noor-Eesti Kirjastus“** Tartus, G.-Adolfi 8.  
Telefon 2-66.

**Raamatukauplus Tartus, Rüütli II.**

## Euroopa valitud kirjanduse tõlkeseeria

**10 teost — 8 autorilt**

- I. Kianto: RÄBALARANNA JOOSEP. Romaan. Tõlkinud S. Holberg. Soome kirjanduse silmapaistvam teos.
- Selma Lagerlöf: GÖSTA BERLING. Romaan. See kuulsa Rootsi naiskirjaniku S. Lagerlöfi populaarseim töö tõi autorile Nobeli auhinna ja on tõlgitud pea kõikidesse kultuurkeeltesse. Tõlkinud M. Pedajas.
- E. Ludwig: NAPOLEON. I köide. Tõlkinud O. Olesk. E. Ludwigi populaarne ja silmapaistev töö annab huvitava ülevaate kõikide aegade suurima väejuhi ja sõjamehe elust ja tema sõjakäikudest. Hulga piltidega.
- E. Pressensé: URSULA. Jutustus tütarlastele. Tõlkinud A. Poska. Paeluv ja südamlik jutustus ühe noore tüdruku elust.
- L. Tolstoi: ANNA KARENINA. Kuulsa vene kirjaniku psühholoogiline romaan. Tõlkinud S. Holberg.
- J. Verne: DRAAMA LIIVIMAAL. Romaan. Prantsuse keelest tõlkinud ja illustreerinud J. Vahtra. Selle põneva romaani sündmustik areneb Liivimaal ja on Eesti lugejale tõlkekirjandusest lähedaim teos.
- E. Wirza: TAEVA REDEL. Läti keelest tõlkinud M. Pukits. Tuntud Läti kirjaniku silmapaistev teos, mis kroonitud Lätis auhinnaga.
- Lajos Zilahy: KAKS VANGL. Romaan. I köide. Lajos Zilahy: KAKS VANGL. Romaan. II köide. Ungari keelest tõlkinud F. Oinas. See suurmaan käsitleb sõja traagikat ja perekonnaelu kurbloodust sõjapäevil.
- Seeria hind ettetellimisel **22 krooni** ühes saatekuludega.

## Jaan Koorti monograafia

Toimetanud R. Paris.

Raamat ilmub suures formaadis ja heal paberil, rikkalikkude reproduksioonidega J. Koorti tööst kriit- ja trükipaberil. Raamat annab täieliku ülevaate J. Koorti elust ja tööst.

Ettetellimise hind **3 krooni** ühes saatekuludega.

*Nõudke*

**„Ühisus Lõuna-Eesti  
Ekspordtapamajade“**

*lihasaadusi!*

Omad kauplused:

**Tartus:** Ülikooli 7, telef. 12-59  
Tähe 72, „ 12-18  
Narva 9, „ 12-22  
Narva 123, „ 14-08  
Riia 125, „ 14-50  
**Valgas:** Vabaduse 32, „ 32

*Tartu Eesti Majanduse Ühisus*

||| Tartus, Holmi tän. nr. 12—18. Asut. 1908. a.

Suurem ühistegeline ostu-müügiühisus Eestis

OSAKONNAD:

||| Tartus, Võru tän. nr. 4, ja Söögiturg nr. 3,  
Räpinas, Pukas ja Puhjas.

*Soodsam ostukoht igale tarvitajale!*

Hind 35 senti..